

תוכנית הלימודים בגיאוגרפיה - אדם וסביבה לכיתות ה-ו

לבית הספר היסודי | ירושלים



תוכן עניינים

מבוא לתוכנית הלימודים

1. הגיאוגרפיה כיום, והוראת 'גיאוגרפיה - אדם וסביבה' בישראל..... 4
2. מטרות על: ידע, ערכים ומיומנויות..... 4
3. רצף התכנים והרציונל..... 5
4. העקרונות שעליהם מבוססת התוכנית..... 6
5. דרכי הוראה..... 8
6. דרכי הערכה..... 11

תוכנית הלימודים לכיתה ה'

נושא 1: מפות - כלי להכרת העולם (30 ש')

1. מבוא - מפות בעולם משתנה/ מקוון..... 15
2. המפה - שימושים, שפה ומיומנויות..... 16
3. סוגי מפות..... 21
4. הכרת המרחב - סוגיות ומושגי בסיס..... 26

נושא 2: "אדם וסביבה באגן הים התיכון"

1. מבוא - היכרות עם האזור..... 29
2. הטבע - נופים וסביבה באגן הים התיכון (גאוגרפיה פיזית)..... 33
3. האדם - תרבות, חברה וכלכלה באגן הים התיכון (גאוגרפיה אנושית)..... 36
4. יחסי אדם - סביבה/ ים (האדם מושפע מהים ומשפיע עליו)..... 40
5. מדינות נבחרות..... 43

תוכנית הלימודים לכיתה ו' 54

הארץ לאזוריה + ירושלים בירת ישראל

1. מבוא..... 54
2. ארץ ישראל ואזוריה הראשיים..... 55
3. מאפיינים ייחודיים של אזורי הארץ הראשיים..... 67
4. האזור שלי..... 73
5. ירושלים בירת ישראל..... 79



תוכנית הלימודים ב'גיאוגרפיה - אדם וסביבה' לכיתות ה'-ו'

צוות הכתיבה:

דגנית שדה - מדריכה לגיאוגרפיה ומרכזת הוועדה
דליה פניג - סגנית יו"ר המזכירות הפדגוגית ומנהלת אגף א' לפיתוח פדגוגי (מפמ"ר גיאוגרפיה לשעבר)
דלית גרוס לן - מדריכה לגיאוגרפיה
ד"ר דלית גסול - החוג לגיאוגרפיה ולימודי סביבה, אוניברסיטת חיפה
אלה פאוסט - מדריכה ארצית לגיאוגרפיה

קראו והעירו:

פרופ' אהרן קלרמן - נשיא מכללת צפת
נינה בן אהרון - ממונה על תוכניות לימודים באגף חברה ורוח
מירי אורן - מדריכה ארצית לפיתוח חשיבה ולמידה בדרך החקר

פנינה גזית - מנהלת תחום דעת (מפמ"ר) 'גיאוגרפיה - אדם וסביבה' ו'מולדת, חברה, אזרחות'

חזרה לתוכן

1 החל משנת הלימודים תשע"ו, 1 בספטמבר 2015, שונה שם המקצוע מ'גיאוגרפיה' ל'גיאוגרפיה - אדם וסביבה'.

א. מבוא לתוכנית הלימודים

1. הגיאוגרפיה כיום, והוראת 'גיאוגרפיה - אדם וסביבה' בישראל

'גיאוגרפיה - אדם וסביבה' היא מקצוע העוסק במכלול התופעות והתהליכים המתקיימים בסביבה הטבעית ובסביבה האנושית בעולם, ובוחן את קשרי הגומלין ביניהם ברמות שונות של המרחב - מהמרחב המקומי (הלוקלי) אל המרחב העולמי (הגלובלי), ובחזרה אל המרחב המקומי.

'גיאוגרפיה - אדם וסביבה' משלבת מידע מתחום מדעי הטבע (פיזיקה, כימיה, ביולוגיה) ומתחום מדעי החברה (סוציולוגיה, אנתרופולוגיה, כלכלה, דמוגרפיה), ותורמת להבנת העולם המורכב שבו אנו חיים. לידע הגיאוגרפי ולמיומנויות הגיאוגרפיות יש ערך רב לתפקוד יעיל בעולם. מהפכת הטכנולוגיה והתקשורת, שהפכה את העולם ל'כפר קטן', מרחיבה את חיוניותו של המקצוע 'גיאוגרפיה - אדם וסביבה' עבור הלומד בן המאה ה-21. מקצוע זה מהווה תשתית חיונית לתחומי דעת נוספים במערכת החינוך, כמו היסטוריה, מדעים, לימודי ארץ ישראל וכלכלה.

המקצוע 'גיאוגרפיה - אדם וסביבה' נלמד במערכת החינוך הפורמלית ברצף, מכיתה ב' ועד כיתה י"ב, בכל המגזרים. בכיתות ב'-ד' נלמדת התוכנית 'מולדת חברה ואזרחות'. תוכנית זו היא נדבך ראשון לכמה תחומי דעת, שהמרכזי בהם הוא 'גיאוגרפיה - אדם וסביבה'. בכיתות ה'-ט' נלמד המקצוע 'גיאוגרפיה - אדם וסביבה' על ידי כל התלמידים, אך רובם מסיימים ללמוד אותו בכיתה ט'. בחטיבה העליונה המקצוע 'גיאוגרפיה ופיתוח הסביבה' הוא מקצוע בחירה.

עולם התוכן של הדיסציפלינה 'גיאוגרפיה' מעניק לתלמידים ידע, ערכים ומיומנויות. חלק מן המיומנויות ייחודיות למקצוע, כמו שימוש מושכל במפות, וחלקן מיומנויות גנריות, כמו אוריינות. המקצוע מזמן שילוב חדשנות בפדגוגיה, שבאה לידי ביטוי בפדגוגיה דיגיטלית ובכישורי חשיבה, התורמים לפיתוח לומדים עצמאיים שיוכלו לתפקד בתבונה וביעילות כאזרחים וכעובדים בעולם המורכב של המאה ה-21.

הנושאים הכלולים בתוכנית הלימודים מייצגים את הייחודיות של תחום הדעת בהיבט של יחסי אדם וסביבה, ומדגישים את:

- קשרי הגומלין בין האדם, הטבע והנוף, היוצרים יחד את הסביבה על כל מרכיביה.
- אופיו המכלול (אינטגרטיבי) של המקצוע, המתבסס על מידע ועקרונות מתחומי הדעת של מדעי הטבע ומדעי החברה.
- הדינמיות של התהליכים המעצבים את הנופים הפיזיים והאנושיים.
- הסוגיות האקטואליות המרכזיות בתחומי החברה, התרבות, הסביבה, הכלכלה והתכנון האזורי.
- אהבת המולדת, ערכי הסביבה וערכים חברתיים ואנושיים.
- אחריותו של האדם לסביבה ולפיתוחה בדרך של קיימות.

2. מטרות על: ידע, ערכים ומיומנויות

ידע

- הבניית תשתית ידע הלומד להבנת הקיים והמתרחש בסביבה הפיזית והאנושית, במרחב המקומי, הארץ ישראלי, הים תיכוני והגלובלי.
- ידע, הבנה ויישום של מושגי יסוד, רעיונות מרכזיים ותופעות גיאוגרפיות חשובות.
- הכרת מקומו של האדם כגורם בעיצוב הנוף ובשמירה על הסביבה, והבנת מקום זה.
- טיפוח סקרנות הלומד להבנת הגורמים למתרחש במרחבים השונים: הסביבה הקרובה והרחוקה והסביבה הפיזית והאנושית.

חזרה לתוכן

ערכים

- חיזוק הזיקה והרגשת השייכות למדינת ישראל ולארץ ישראל על נופיה, אתריה ומורשתה, וחיזוק הקשר לירושלים בירת ישראל.
- חינוך לסובלנות ולמתן כבוד לחברות ולתרבויות אתניות בארץ ובעולם, וחינוך לאזרחות פעילה.
- טיפוח ערכי כבוד לטבע ולנוף, והגברת המודעות לערך הקיימות.
- פיתוח ערכים אוניברסליים, כמו הומניזם, סובלנות, צדק סביבתי ומעורבות חברתית.
- הכרה והערכה של השונות האנושית במרחב, והבנת מצוקות חברתיות במרחבים שונים.

מיומנויות

- פיתוח כישורי חשיבה מסדר גבוה וכישורים מטה־קוגניטיביים של הלומד, כחלק אינטגרלי מתוכן הלימוד.
- הכרת אמצעים שונים למיפוי המרחב ולהצגתו ופיתוח יכולת ליישם.
- הפקת מידע גיאוגרפי רלוונטי ממקורות מידע חזותיים (מפות, תצלומי אוויר, מ"ג [מערכת מידע גיאוגרפית], ניתוח המידע, עיבודו והפיכתו לידע.

3. רצף התכנים והרציונל

תוכנית לימודים זו (ה'ט') נלמדת לאחר התוכנית 'מולדת חברה ואזרחות' בכיתות ב'–ד', ויוצרת רצף לימודי מכיתה ב'–ט' לכל תלמידי ישראל. העיקרון המנחה בתוכנית הלימודים 'מולדת חברה ואזרחות' לכיתות ב'–ד' הוא לימוד במעגלים מתרחבים, תוך יציאה מעולמם של הילדים ומסביבתם הקרובה והמוכרת (המשפחה, השכונה והיישוב) אל סביבות חדשות ורחוקות. נקודת מוצא חווייתית זו ממלאת תפקיד חשוב בתהליך הלימוד, והיא מתבססת על הבנת המציאות הקרובה ופיתוח סקרנות לסביבות לא מוכרות. מלבד זאת, היא מסייעת בחיזוק תחושת השייכות אל הסביבה הקרובה כתשתית לבניית קשר לארץ ולמדינה ולשייכות אליהן.

בכיתה ה' ההבנות שרכשו הלומדים ביחס לסביבתם הקרובה מהוות תשתית לבניית הבנות גיאוגרפיות חדשות, בסביבות רחוקות ורחבות יותר – במרחב הסובב את ישראל. מדינות אגן הים התיכון נלמדות באופן תיאורי וחוויתי, תוך הדגשת נושאי תרבות כמו קולינריה, סגנונות בנייה ועוד. הוראת הנושא מאפשרת לתלמידים להבין את מקומה של ישראל במרחב האזורי, בשילוב לימוד מיומנויות מפה ואטלס.

בכיתה ו' חוזרים הלומדים מהמרחב האזורי אל המרחב המקומי (לוקלי). בשנה זו הם לומדים לימוד גיאוגרפי של ארץ ישראל לאזוריה וירושלים בירת ישראל, תוך הדגשת האזור שבו מתגורר התלמיד והעמקה בו בדרך החקר. הלימוד בכיתה ו' מעמיק יותר ביחס לשנים הקודמות, ומבנה ידע גיאוגרפי ושפה גיאוגרפית.

בחטיבת הביניים מכאנת תוכנית הלימודים להעמקה בהבנת מושגים גיאוגרפיים מקצועיים העוסקים במכלול התופעות והתהליכים המתקיימים בסביבה הטבעית ובסביבה האנושית, במרחב העולמי (גלובלי) ובמרחב המקומי (לוקלי). התוכנית מקשרת בין הידע שנרכש בבית הספר היסודי לידע המורחב הנלמד במסגרת תוכנית הלימודים לחטיבה העליונה – 'גיאוגרפיה ופיתוח הסביבה' – אותה לומדים התלמידים המתמחים במקצוע זה (רובם בהיקף של חמש יחידות לימוד).

בכיתה ז' נלמד הנושא 'האדם וסביבתו' – כפר עולמי, העוסק בעיקר בסוגיות מרכזיות של הסביבה האנושית העולמית. יישום הנלמד מתבצע בלמידה דרך חקר גיאוגרפי של היישוב שבו מתגוררים הלומדים.

בכיתה ח' נלמד הנושא 'מדעי כדור הארץ'. התוכנית עוסקת בעיקר בהיבטים פיזיים עולמיים, בדגש על יחסי גומלין אדם-סביבה ואף יציאה אל מחוץ לכדור הארץ – לחלל. התוכנית מותאמת לסטנדרטים המקובלים בעולם המפותח בתחום דעת זה.

חזרה לתוכן

הנושא הנלמד **בכיתה ט'** הוא 'ישראל - אדם, חברה, סביבה'. הוא עוסק בניתוח ובהבנת סוגיות גיאוגרפיות רלוונטיות ואקטואליות, הדורשות ראייה מערכתית בהיבט ארצי. בכל נושא מובאות דוגמאות מהאזורים השונים בארץ. בכך נבדלת יחידה זו מהיחידה הנלמדת בבית הספר היסודי, שבה נקודת המוצא היא אזורי הארץ בדגש על אזור מגורי התלמיד. כמו כן, בשנה זו יש התייחסות למיקומה של מדינת ישראל במזרח התיכון.

4. העקרונות שעליהם מבוססת התוכנית

התוכנית מבוססת על עקרונות שיובילו ללמידה משמעותית, שהיא למידה מעמיקה מתוך משמעות אישית, חדווה ויצירתיות, תוך הכלה של כל התלמידים על כישרונותיהם ויכולותיהם. אלה העקרונות:

א. ספירלות

עקרון הספירלות משמעו פיתוח הדרגתי של מרכיבים בתוכנית הלימודים: עקרונות מתחומי הדעת, מושגים, ערכים, מיומנויות וכישורי למידה. עקרון הספירלות מְזַמֵּן העמקה בתהליך הלמידה, ומוביל להבהרה ולחיזוק משמעויות. בד בבד הוא מגביר את השליטה של הלומדים במיומנויות ובכישורים לימודיים, חברתיים ואזרחיים ובטיפוח והטמעת ערכים.

הספירלות מתבטאת בהוראת 'גיאוגרפיה - אדם וסביבה' של ארץ ישראל:

בכיתה ד' נלמד נושא היישוב שלי, בדגש על תולדות היישוב, באופן תיאורי, חווייתי ואישי.

בכיתה ו' נלמד הנושא ארץ ישראל לאזוריה, תוך חקירה גיאוגרפית של האזור שבו מתגורר התלמיד.

בכיתה ז' נחקר היישוב שבו מתגורר התלמיד בהיבט גיאוגרפי מקצועי.

בכיתה ט' נלמד נושא ארץ ישראל בראייה מערכתית של המדינה ומיקומה במזרח התיכון. הלמידה בכיתה ט' היא למידה מעמיקה יותר, המאפשרת ליישם את המושגים הגיאוגרפיים שנלמדו במרחבים היישוביים, האזרחיים והעולמיים. הלמידה מדגישה דילמות מרחביות המחייבות כישורי חשיבה מסדר גבוה.

ב. יחסי גומלין אדם-סביבה וקיימות

תוכנית הלימודים מדגישה את קשרי הגומלין בין האדם, הטבע והנוף, היוצרים יחד את הסביבה על כל מרכיביה. האדם הוא גורם מרכזי המושפע, משפיע, משנה ומסתגל, ולעיתים פוגע בסביבה הטבעית. לאדם יש אחריות כלפי הסביבה הטבעית, והוא אף מפתח תהליכים מקיימים.

בכיתה ה', בנושא 'אדם וסביבה באגן הים התיכון', נושא קשרי הגומלין בין האדם לים התיכון עומד במרכז הלימוד. הים התיכון מהווה ציר מרכזי בחיי האוכלוסייה, מוקד מרכזי בכלכלת האזור, ועל כל המדינות השוכנות לחופיו חלה גם אחריות לשמירה על מימיו ועל חופיו.

בכיתה ו' לומדים התלמידים לזהות קשרים בין הנתונים הפיזיים של האזור שהם חוקרים ובין תפרוסת של תופעות אנושיות: תחרות על שימושי הקרקע במישור החוף, קשרי גומלין בין אדם למדבר, בקע ים המלח כשבר גיאולוגי והשפעותיו על האדם, ושדרת ההר והשפעתה על מסורתיות ומורשת. כמו כן, הלומדים מתוודעים לדילמות סביבתיות באזור שבו הם מתגוררים.

בכיתה ז' נחשפים התלמידים לקשרי הגומלין אדם-סביבה ברמה עולמית. התוכנית עוסקת בסביבה האנושית העולמית, ובהשפעת התמורות בתחומי החיים השונים על המרחב: תהליכי הגלובליזציה, תפרוסת אוכלוסיית העולם ומאפייניה וסוגיות של חוסר שוויון מרחבי ואי-צדק סביבתי. כמו כן, היא עוסקת בתהליכי השינוי החלים ביישובים כפריים ועירוניים.

בכיתה ח', בלימוד הנושא 'מדעי כדור הארץ', התוכנית עוסקת בעיקר בסביבה הפיזית העולמית. בנושא זה מודגשת השפעתם של התהליכים הפיזיים על האדם, וכן השפעת האדם על התהליכים הפיזיים: השפעת תנועות כדור הארץ, מזג האוויר והאקלים על האדם, והשפעת האדם בזיהום האוויר, בחלל ובהתחממות הגלובלית; השפעת התהליכים הפנימיים והחיצוניים בעיצוב כדור הארץ על האדם, ודרכי התמודדות האדם עם אסונות טבע. נוסף על כך, נבחן הקשר בין תפרוסת המשאבים על פני כדור הארץ לפעילות האנושית. בכיתה ט' עוסק הנושא הנלמד, 'ישראל - אדם, חברה, סביבה', בניתוח קשרי הגומלין של האדם והסביבה במדינת ישראל ובהבנתם. התלמידים לומדים כיצד מיקומה של מדינת ישראל משפיע על היווצרות הנופים הפיזיים והאנושיים בה: השפעת האקלים על האדם, התמודדות האדם עם מחסור במים, ביטוייה והשפעתה של האוכלוסייה במרחב, עיצוב המרחב היישובי והשפעת האדם על הסביבה.

ג. רלוונטיות

הרלוונטיות מתבטאת במרחבים הנלמדים ובתחומים הנלמדים. תוכנית הלימוד מתייחסת למרחבים מוכרים וקרובים לחיי התלמיד. התוכנית מקשרת את הלומדים אל החיים, והיא מבוססת על התנסויות בלתי אמצעיות שלהם בסביבתם האנושית והפיזית. התוכנית מסייעת ללומדים להכיר את הסביבה, להבין ולהבחין בשינויים החלים בה, והיא מהווה תשתית להשתלבותם בחברה כאזרחים. עקרון הרלוונטיות שזור כחוט השני בכל נושאי הלימוד: החל מלימוד היבטים חווייתיים, רגשיים והיסטוריים של השכונה והיישוב שבו חיים התלמידים הצעירים, דרך חקר האזור בכיתה ו', וכלה בחקר גיאוגרפי של היישוב בכיתה ז'. רלוונטיות משמעה גם מתן מקום לעיסוק בתחומים שמעניינים את הלומדים ומעוררים בהם מוטיבציה וסקרנות, גם אם הם רחוקים מסביבות החיים שלהם. בכיתה ח', למשל, במסגרת לימוד הנושא אסונות טבע, אפשר לדיון בדילמות הכוללות גם היתכנות אירועים כאלה בישראל. כחלק מתהליך הלימוד יש לעודד את התלמידים 'לאזרחות פעילה': איתור מפגעים ודיווח לרשות, מחזור מוצרים בבית הספר ובקהילה, מבצעי שמירה ואימוץ אתרים שונים בקרבת בית הספר ועוד.

ד. אקטואליה

אנו חיים בעולם דינמי, המתאפיין בתהליכי שינוי חדשים לבקרים. 'גיאוגרפיה - אדם וסביבה' חוקרת את מהותן של התמורות במרחב, את הדינמיקה שלהן, את גורמיהן ואת השלכותיהן. לשם כך יש להמחיש את הנושאים הנלמדים באמצעות דוגמאות מהארץ ומהעולם, המבוססות על אירועים אקטואליים. במסגרת שיעורי 'גיאוגרפיה - אדם וסביבה' מומלץ לעקוב עם התלמידים אחר אירועים המתרחשים בארץ ובעולם, וללמוד את ההקשרים הגיאוגרפיים שלהם. כמו כן, חשוב לדון בסוגיות גיאוגרפיות אקטואליות המוצגות תכופות בכלי התקשורת. לדוגמה, כדאי לעסוק באסונות טבע בעת התרחשותם, גם אם הם לא נכללים בנושא הלימוד בעת ההתרחשות. חשוב להקדיש לכך זמן בכיתה, וכן להפנות את התלמידים ללמידה עצמאית.

ה. תפיסה מערכתית וראייה בין-תחומית

תחום הדעת 'גיאוגרפיה - אדם וסביבה' מתאפיין בבין-תחומיות. הידע הספציפי של מדעי הטבע נלמד בהעמקה במסגרת תחומי הבסיס פיזיקה, כימיה וביולוגיה. החוזקה של 'גיאוגרפיה - אדם וסביבה' טמונה בקשרים בין מדעי הטבע למדעי החברה, ובראייה המערכתית המאפיינת את המקצוע מעצם קיומו. למשל: בכיתה ה', במסגרת לימודי 'אדם וסביבה' באגן הים התיכון, עוסקים במצרים. נושא זה מבוסס על ידע מתחומי המקרא, האומנות וההיסטוריה, וכן על ידע מתחום מדעי הטבע. לשם הבנת תופעות מזג אוויר ואקלים בכיתה ח' יש להתבסס על ידע פיזיקלי וידע כימי, ולחבר אותם לתכנון עירוני ותכנון אזורי.

שילוב ערכים:

ו. אכפתיות, כבוד, הערכה ואמון בין השותפים במעשה החינוכי

כדי ללמוד מתוך סקרנות, הנאה, חדווה והשקעה פנימית של כולם.

ז. חוויה של אוטונומיה, שותפות וסירגיה

תחושת החופש והאוטונומיה היא מהותית לנפש האדם. התוכנית מציעה למורה ולתלמיד בחירה בין נושאי הלימוד, בעיקר בנושאי ההרחבה, וכן מאפשרת בחירה של מגוון דרכי הוראה-למידה והערכה.

ח. זמן, מרחב ושקט להקשבה ולהתבוננות פנימית

התוכנית מאפשרת דיון וחשיבה פתוחה הן בכיתה, הן במרחבים וירטואליים.

ט. האדם כשלם - שימוש בדרכים מגוונות לדעת את עצמנו ואת העולם

דרכי ההוראה המגוונות נותנות ביטוי לאינטליגנציות מרובות ושונות של תלמידים, ולדרכי הבעה מילוליות ויצירתיות כאחד. הן מחזקות את הפתיחות ואת יכולת ההקשבה וכן את הביקורת ואת הביקורת העצמית, כחלק משיח לימודי המקשר בין עולם התוכן לסוגיות אישיות ולדילמות עכשוויות.

5. דרכי הוראה

א. חדשנות בפדגוגיה - חינוך לחשיבה

העידן שבו אנו חיים מתאפיין בידע מתחלף ומתרבה בקצב מהיר. כדי שבוגר מערכת החינוך הישראלית יוכל להתמודד בהצלחה עם האתגרים של המאה ה-21, הוא זקוק למיומנויות חשיבה שיאפשרו לו לרכוש במהלך חייו ידע חדש, תוך הפעלת שיקול דעת, ביקורתיות ויצירתיות. המיומנויות הנלמדות יסייעו לבוגר העתידי לתפקד טוב יותר בעולם המשתנה של המחר ולקבל החלטות שקולות. תוכנית הלימודים מזמנת שימוש בשיטות הוראה המדגישות הבניית ידע (ולא העברת מידע), ניתוח מצבים אותנטיים במציאות משתנה, הסקת מסקנות והערכת מצבים. הידע הנוצר מלמידה כזו הוא ידע משמעותי שנשמר לטווח ארוך ומאפשר פתרון בעיות חדשות, תוך יישום הידע החדש בתחומים אחרים.

בכל נושא ישולבו מיומנויות חשיבה. להלן דוגמאות:

- התוכנית 'אדם וסביבה באגן הים התיכון', הנלמדת בכיתה ה', עוסקת במיזוג, ביישום ובבדיקת קשרי הגומלין בין הנושאים הפיזיים לנושאים האנושיים. בנושא זה יש לעסוק בדילמות מרחביות המחייבות כישורי חשיבה מסדר גבוה, כמו שמירה על הים וחופיו מול הצורך בפיתוח מואץ.
- בנושא הארץ לאזוריה, הנלמד בכיתה ו', יעסקו התלמידים בהשוואה בין אזורי הארץ, תוך בניית קריטריונים רלוונטיים לצורך הנושא שאותו משווים.
- בכיתה ז' תשולב למידה בדרך החקר, שבה כל קבוצת תלמידים תחקור ותיישם תופעות ותהליכים גיאוגרפיים שנלמדו במרחב העולמי ביישוב המגורים.
- בכיתה ח' יעסקו הלומדים במיון תופעות לפי קריטריונים שונים, כמו למשל משאבי כדור הארץ. בשנה זו יודגש פיתוח החשיבה הביקורתית, וכן הדיון בדילמות חברתיות ומוסריות.
- בכיתה ט' תודגש העלאת נקודות המבט, וכן יוסקו מסקנות ביחס לסוגיות הקשורות לאיכות הסביבה בישראל.

חזרה לתוכן

ב. למידה בדרך החקר

למידה בדרך החקר היא למידה פעילה של לומד או של קבוצת לומדים (מומלץ), המאפשרת לתלמידים לבחור נושא הקרוב לליבם ולחקור אותו. כך ירכשו התלמידים מיומנות של עבודה בצוות, שהיא אחת ממיומנויות המאה ה-21. רצוי לשלב עבודה בכלי רשת התומכים בתהליך למידה קבוצתית, ומאפשרים שיתוף עמיתים מכיתות אחרות וממחוזות אחרים.

הנחות יסוד ללמידה לפי גישת החקר:

1. תהליך הלמידה בגישת החקר כולל ארבעה שלבים מרכזיים: זיהוי מצב המעורר שאלה, הגדרת הבעיה, חיפוש פתרונות, מציאת הפתרון.
 2. הלמידה מתמקדת בחיפוש תשובה לשאלה בעלת משמעות ללומדים, ומפעילה חשיבה עצמאית מסדר גבוה.
 3. חלק אינטגרלי מלמידה בגישת החקר הוא תהליך מידעני. במסגרת תהליך זה מתפתחת באופן הדרגתי ומבוקר היכולת להשתמש שימוש מושכל במגוון משאבי מידע לשם הבניית ידע חדש.
 4. הידע נבנה בתהליך פעיל שבו הלומדים מעמיקים את הבנתם בתכנים, ונעזרים בנתונים רלוונטיים לעבודת החקר.
 5. שילוב נושאים לחקר עומד בבסיס תוכניות הלימודים ב'גיאוגרפיה - אדם וסביבה' לכיתות ה'-ט'.
- בעזרת חקר מקרה האקטואלי הלומדים יתאמנו בשאלות המרכזיות במקצוע גאוגרפיה-אדם וסביבה: **מה, היכן ולמה:**
- מה** הבעיה המוצגת? **היכן** היא נמצאת? (במקרה זה השאלה 'היכן' היא ציר נושא הלימוד) **ולמה**? למה דווקא שם? (למה הים התיכון מושך תיירים רבים? למה נוצר צורך באמנה סביבתית? למה נוצר צורך במתקן התפלה?)

בכיתה ה': חקר של מדינה ים תיכונית. חקר המדינה יהיה מבוסס על ניתוח נתונים ממפות, מטבלאות ומדגמים ועל הצגתם. מומלץ ללמד בצורה מסודרת לפחות על מדינה אחת, ולהנחות את התלמידים להכין 'חקר קטן' על מדינה נוספת בעזרת אותה שיטה. כל קבוצה תתמקד במדינה, ותציג אותה במליאה הכיתתית.

בכיתה ו': חקר של אזור. לאחר היכרות עם אזורי הארץ השונים התלמידים יכירו לעומק את אזור מגוריהם, ויישמו תבחינים שונים שנלמדו דרך התבוננות בסוגיה מרכזית. הלמידה תתבסס, ככל האפשר, על נושאים אקטואליים המתרחשים באזור הנלמד.

בכיתה ז': חקר יישוב. הנושא 'יישובים כפריים ועירוניים במרחב משתנה' מהווה בסיס ללמידה בדרך החקר. בכל נושא לאורך הפרק מומלץ להתייחס ליישובם של התלמידים, ולאתגרם במשימות חקר קטנות שייאספו בתלקיט. תלקיט זה מהווה הקדמה לשאלת החקר בעבודה בנושא היישוב. לדוגמה: בעת למידת גורמי מיקום ייבדקו גם גורמי מיקומו של היישוב שבו מתגוררים התלמידים. התלמידים ימיינו את היישוב, יבדקו אם הוא חלק ממטרופולין, יבדקו אם קיימים בו מטרדים סביבתיים משמעותיים ותכנון בגישה בת קיימא.

ג. פדגוגיה דיגיטלית

פדגוגיה דיגיטלית כוללת תהליכי הוראה-למידה והערכה חדשניים. תהליכים אלה משתמשים שימוש מושכל בכלים שהעולם הדיגיטלי מצמן, ומשלבים פיתוח יכולות חשיבה מסדר גבוה, יצירתיות ועבודה שיתופית.

פדגוגיה דיגיטלית שוזרת תקשוב באופן משמעותי, במסגרת תהליכי הוראה-למידה והערכה. בעקבות כך משתנה תפקידו של המורה, והוא הופך ממעביר ידע למנחה. זאת בניגוד להוראה המשלבת דיגיטציה כחלק משיעור פרונטלי בלבד, כמו בשימוש בסרטונים, באנימציות ובמצגות.

הפדגוגיה הדיגיטלית מייצרת בכל עת אפשרויות מגוונות שפורצות כיוונים חדשים, מאפשרת יצירתיות ואינה מקבעת דפוסים. הפדגוגיה הדיגיטלית פורצת את גבולות תחומי הדעת, הזמן והמרחב, וזו הייחודיות שלה. היא יכולה לתת מענה למגוון לומדים ולמגוון מורים, למשל באמצעות למידה שיתופית עם בתי ספר במדינות אחרות.

הפדגוגיה הדיגיטלית המשולבת במקצוע 'גיאוגרפיה - אדם וסביבה' פרצה דרך בכל תהליכי ההוראה-למידה וההערכה. זאת החל מחומרי למידה, כמו ספרי לימוד דיגיטליים ומדף וירטואלי הכולל מושגים גיאוגרפיים המומחשים באמצעות סרטונים, וכלה בבחינת בגרות מתוקשבת ביחידת הלימוד נתי"ב - ניתוח תופעות יסוד במרחב.

למקצוע 'גיאוגרפיה - אדם וסביבה' יש כלים ייחודיים מעבר לכלים הגנריים, כמו מפות GIS (ממ"ג, מערכות מידע גיאוגרפיות), המאפשרות ליצור שכבות זו על גבי זו ועל ידי כך למצוא קשרים בין תופעות; התוכנות Google Earth ו-Google Street View מאפשרות 'לשוטט' במרחבים על פני כדור הארץ. בתהליכי ההוראה אפשר להשתמש בכלים טכנולוגיים מתקדמים, המאפשרים לעקוב בזמן אמת אחר השינויים המהירים המתרחשים בעולם. בעזרתם אפשר לשלב בשיעורים נושאים אקטואליים, כמו מעקב אחר זרימת התחבורה בכניסות לערים או אחר תנאי מזג אוויר קיצוניים.

ד. למידה חוץ כיתתית

הלמידה מחוץ לכותלי הכיתה היא דרך חווייתית ללימוד 'גיאוגרפיה - אדם וסביבה', והסיורים הם מרכיב חשוב בתהליך הלימוד בכל שכבות הגיל. משום כך, מומלץ לשלב את נושאי תוכנית הלימודים ב'גיאוגרפיה - אדם וסביבה' במערך הטיולים הבית ספרי, כולל טיולים שנתיים.

נוסף על הסיורים הבית ספריים, מומלץ לערוך סיורים לימודיים בהתאם לנושאים הנלמדים. הסיורים הלימודיים ממחישים נושאים שנלמדו באופן תיאורטי, מאפשרים לאסוף נתונים לשם הפקת מידע, מעודדים העלאת שאלות והשערות, ומקנים מיומנויות של התמצאות במרחב, שימוש במפה, מדידת מרחקים ועריכת תצפיות. הסיורים הם אמצעי יעיל להכרת התופעות ולחקירתן בשטח, ולהדגמת המושגים והעקרונות שנלמדו בכיתה. הסיורים הם אמצעי חשוב לטיפול הקשר למדינה ולחינוך לשמירת נופיה.

מומלץ לצאת עם התלמידים לסיורים קצרים בחצר בית הספר ובקרבתו, וכן לשלב בסיורים חינוך לאזרחות פעילה באמצעות השתתפות במבצעים מקומיים או ארציים, כמו מבצע ניקיון החופים שמארגנת הקרן קיימת לישראל מדי שנה בשנה. בחטיבת הביניים מומלץ לצאת עם התלמידים לסיור לימודי להכרת חבלי ארץ רחוקים יותר, בדרום הארץ ובצפונה, ולהכיר תופעות גיאולוגיות ייחודיות, תופעות אנושיות במטרופולינים ואת הנופים בארצנו. אפשר לשלב בסיורים שימוש בכלים דיגיטליים לצילום תופעות ייחודיות, ולנהל דיון בכיתה בעקבותיהן.

ה. שיח ושיג

מעמית (דיבייט) מעודד הקשבה, מפתח חשיבה מסדר גבוה לבניית טיעונים, ומזמן התמודדות עם טיעונים נגדיים, עם קבלת עמדות שונות, עם בחינת ערכים ועם שימוש מושכל בשפה. לדוגמה: אפשר לקיים דיון על דילמות סביבתיות - שימור מול פיתוח, או בנייה צמודת קרקע מול בנייה לגובה.

1. למידת עמיתים

למידת עמיתים היא כל תהליך הוראה-למידה הכולל יסודות של שיתוף פעולה ואינטראקציה קבוצתית בין תלמידים במהלך הלימוד, לשם השגת תוצרי למידה (להבדיל משיתוף פעולה חברתי) או לשם יצירת ידע קבוצתי. בדרך זו אפשר ללמוד כל נושא חדש המצריך דיון על מקורות מידע מסוגים שונים וניתוחם.

2. שילוב אומנויות בתחום הדעת

לאומנות מקום מרכזי ככלי לביטוי ולהבעת האופנים השונים שבהם אדם חווה את העולם. אלה כוללים, למשל, עבודה יצירתית כביטוי וקידום תובנות בתחומי הדעת. לפיכך, ניתוח תמונות אומנותיות של אזורים בארץ ובעולם יכול לסייע ללמוד על התהליכים שעברו אזורים אלה.

6. דרכי הערכה

א. מבחנים ארציים ובין-לאומיים

תוכני המקצוע 'גיאוגרפיה - אדם וסביבה' משולבים במבחנים ארציים ובמבחנים בין-לאומיים.

המשוב הארצי

משנת תשע"ג מעריכים את הלמידה בתחום הדעת גאוגרפיה-אדם וסביבה ברמה הארצית - בעזרת המשוב הארצי. המשוב הארצי הוא מחקר חדש שמבצעת ראמ"ה (הרשות הארצית למדידה והערכה). מטרתו היא להתמקד בלימודי תחום דעת מסוים במערכת החינוך, ולספק מידע למטה משרד החינוך, למקבלי ההחלטות ולציבור הרחב על אודות הלימודים והמגמות המסתמנות בו לאורך זמן. בכל תחום דעת שייבדק במסגרת המשוב הארצי ייערך המחקר על מדגם מייצג של בתי ספר, ויכלול מבחני הישגים ושאלונים המיועדים לתלמידים, למורים ולמנהלי בתי הספר. המשוב ייערך במחזוריות של שנים אחדות. המקצוע 'גיאוגרפיה - אדם וסביבה' נבחר כמקצוע הראשון שבו יידגמו בתי ספר במשוב הארצי, בסוף כיתה ט'. המדגם יהיה על התכנים הגיאוגרפיים שנלמדו, ועל כישורי החשיבה שנרכשו במהלך שלוש שנות חטיבת הביניים. השיקולים לבחירת המקצוע 'גיאוגרפיה - אדם וסביבה' למקצוע מוביל בתהליך הם:

עבור מרבית תלמידי ישראל, כיתה ט' היא שנת הלימודים האחרונה שבה הם לומדים גיאוגרפיה כמקצוע חובה. הערכת ההישגים בשלב זה תאפשר לקבל תמונה על רמת הידע הגיאוגרפי שאיתו יוצאים התלמידים לחיים האזרחיים, ובעצם ל'עולם'.

- במקצוע זה אין תהליכי הערכה ארציים, כמו מיצ"ב או בחינת בגרות חובה.
- בשנים האחרונות הוטמעה בלימודי 'גיאוגרפיה - אדם וסביבה' פדגוגיה דיגיטלית, ועל כן תחום זה מתאים להשתתף במבחני ההישגים, המתנהלים בסביבה ממוחשבת.

מחקר Timss

מחקר TIMSS (Trends in International Mathematics and Science Study) הוא מחקר אורך מחזורי הנערך אחת לארבע שנים, והוא אחד ממחקרי הארגון הבין-לאומי להערכת הישגים בחינוך (IEA) (Evaluation of Educational Achievement). המחקר בוחן את רמת השליטה של תלמידי כיתות ח' בתחומי המתמטיקה והמדעים, תוך התייחסות לתוכנית הלימודים המיועדת, המופעלת והמושגת בכל אחת מהמדינות המשתתפות. המחקר מאפשר לעקוב אחר מגמות ההתקדמות לאורך

חזרה לתוכן

זמן בכל מדינה (באמצעות השוואה בין השנים השונות שבהן מועבר המבחן), וכן להשוות בין המדינות המשתתפות. מבחן הטימס במדעים כולל את הנושאים ביולוגיה, כימיה, פיסיקה ומדעי כדור הארץ. כל הנושאים האלה, פרט למדעי כדור הארץ, נלמדים במסגרת המקצוע 'מדע וטכנולוגיה' בחטיבת הביניים. נושא מדעי כדור הארץ נלמד רק במסגרת שיעורי 'גיאוגרפיה - אדם וסביבה' בכיתה ח'.

תוכנית הלימודים ב'גיאוגרפיה - אדם וסביבה' לכיתה ח' עומדת בסטנדרטים בין-לאומיים, ובמבחן שנערך בשנת 2011 זכתה ישראל בהישגים מרשימים. מעיון בהתפלגות הציונים ובשיעור העלייה בנושאים השונים של המבחן, מתברר כי במדעי כדור הארץ חלה עלייה דומה לזו שחלה בשאר התחומים.

מחקר פיז"ה - PISA

מבחן פיז"ה (PISA - Programme for International Student Assessment) הוא חלק ממחקר בין-לאומי בתחום החינוך המתקיים אחת לשלוש שנים, מאז שנת 2000. המחקר נערך על ידי מנהל החינוך של הארגון לשיתוף פעולה ולפיתוח כלכלי (OECD), ובמסגרתו נבחנים תלמידי בתי ספר בגיל 15-16. במבחן כמה נושאים לימודיים: אוריינות קריאה, אוריינות במתמטיקה ואוריינות במדעים. במסגרת אוריינות במדעים נכללים נושאים במדעי כדור הארץ, בדמוגרפיה ובנושאים סביבתיים גלובליים. נושאים אלה נלמדים בתוכנית הלימודים 'גיאוגרפיה - אדם וסביבה'.

ב. דרכי הערכה בית ספריות

מומלץ להשתמש במגוון דרכי הערכה, המותאמות למטרות ההערכה (הערכה מעצבת, הערכה מסכמת), לדרכי ההוראה, לנושאים וללומדים. שימוש במגוון דרכי הערכה ייתן מענה טוב להערכת תהליכי הוראה-למידה ולשונות הלומדים.

מבחנים

מבחנים הם עדיין מרכיב משמעותי בהערכת הישגי התלמידים ברוב בתי הספר. יש להקפיד שמבחנים אלה יעריכו ידע, מיומנויות גיאוגרפיות, מיומנויות חשיבה מסדר גבוה ועמדות חברתיות ערכיות.

הערכת הלמידה החוץ-כיתתית

הסיורים הלימודיים בשטח הם חלק בלתי נפרד מלימודי 'גיאוגרפיה - אדם וסביבה'. מומלץ לתת לתלמידים משימות לפני הסיור, כדי שיהיו ערים לתופעות ייחודיות. כדאי לאתגר אותם לאתר במרחב תופעות רלוונטיות לנושאי הלימוד, לצלם אותן, וכן לעורר שאלות על סמך הדברים שראו בסיור. לאחר הסיור מומלץ לעבד את התובנות בדיון בכיתה ובמשימות כתובות. יש מקום לעבודה שיתופית בקבוצות.

הערכת הלמידה בדרך החקר

בתוכנית הלימודים יש המלצות ללמידת חקר בכמה נושאים: בכיתה ה' - חקר מדינה באגן הים התיכון; בכיתה ו' - חקר האזור שבו מתגוררים התלמידים; בכיתה ז' - חקר היישוב שבו מתגוררים התלמידים. גם בכיתות ח' ו-ט' מומלץ לבחור נושאי חקר. הערכת למידת החקר תהיה מרכיב בהערכה הכוללת של הישגי התלמידים בתחום הדעת. הערכת למידת החקר תתקיים לאורך כל התהליך: הגדרת הנושא או הבעיה, אפיון שאלת המחקר, הכנת מערך המחקר (תוכנית עבודה), טיפול בנתונים וניתוחם, הסקת מסקנות, הכנת רשימת מקורות והערכת התוצר היצירתי (אם קיים). כמו כן, יש מקום להערכה כוללת של העבודה הכתובה.

אפשר לבצע משימות חקר חלקיות, שאינן כוללות את כל המרכיבים שפורטו לעיל, כמו התמקדות בשאלות שאלות. אפשר לשלב בלמידת החקר גם תוצרים שאינם עבודה כתובה, כמו דגמים, כרזות, פוסטרים, הצגה, מצגת או סטיקר. יש לגבש עם הלומדים מחוון מפורט להערכת התהליך והתוצרים.

תלקיט - פורטפוליו

התלקיט הוא אוסף של עבודות שבאמצעותן מציג התלמיד את ממצאיו, את התקדמותו ואת הישגיו. הוא מאפשר לבטא שונות בין תלמידים, באמצעות ציור, אומנות, שילוב תקשוב ועוד. השימוש בתלקיט ככלי להערכת הישגים מגיע מתוך הנחה שיש להעדיף פעילות הערכה שיכולה לספק בוזמנית יותר ממדד אחד. הכנת התלקיט צריכה לכלול את היסודות האלה: השתתפות התלמיד בבחירת הנושא; קריטריונים ברורים לבחירת החומר הנכלל בתלקיט ולהערכתו; תיעוד ורפלקציה עצמית (מטה-קוגניציה) של התלמיד. התלקיט ימצא ברשות התלמיד, והוא יהיה אחראי לניהולו ולשמירתו. התלקיט יכול לכלול קובצי מחשב כתובים או ויזואליים, וכן צורות שונות של ידע הערכתי: עבודות, טיוטות, שאלונים, דפי עבודה, תוצאות מבחנים ומדגם הערות שנרשמו במהלך המפגשים של המורה והתלמיד. מומלץ להתייחס לנושאים שונים לאורך הלימוד ולאתגר את התלמידים במשימות חקר קטנות, שייאספו בתלקיט.

למידה מבוססת פרויקטים (Project Based Learning)

למידה מבוססת פרויקטים נעשית במסגרת תוכנית הלימוד של תחומי דעת שונים. התלמידים בוחרים תת-נושא שמעניין אותם, ומתמודדים עם בעיה או עם אתגר העולים מתוך תחום הדעת הנלמד. הם חוקרים את הנושא ולומדים אותו לעומק, כדי להגיע לפתרון הבעיה, ולבסוף מציגים את מה שלמדו בדרך ייחודית: במצגת אינטראקטיבית, בהצגה, בדגם וכיוצא בזה. למידה מבוססת פרויקטים מזמנת מפגש לימודי מקצועי של התלמידים עם מומחים מהתחום מחוץ לבית הספר, שיכולים להשלים את הידע של המורים בנושא הנחקר.

בלמידה מבוססת פרויקטים התלמידים מעורבים בתהליך הלמידה, והלמידה מובילה לידיע משמעותי של הנושאים הנחקרים. בלמידה בגישה זו התלמידים עובדים בקבוצות קטנות ובשיתוף פעולה, והמוטיבציה והמעורבות בלמידה גבוהות. תוצרי לימוד ופרויקטים הנעשים תוך כדי למידה פעילה ובתום יחידת הלימוד הם חלק משמעותי בהערכה. בחלק מהתוצרים התלמידים שותפים בהערכה, יחד עם המורה. הם מבטאים אותה ב'הערכת עמיתים', המתקיימת עם הצגת התוצרים בכיתה.

תוכנית הלימודים לכיתה ה'

פרק זה מהווה פתיחה למקצוע גיאוגרפיה-אדם וסביבה. יש להסביר לתלמידים את רצף התכנים והראציונל המדגיש את המעבר מלימודי "מולדת חברה ואזרחות" ללימוד גיאוגרפיה-אדם וסביבה; השינוי בנושאי הלימוד, המעבר מהזירה המקומית לזירה ארצית, ים תיכונית וגלובלית. ללימוד נושא זה יש הכרח שהתלמידים ישתמשו באטלס. מידע על אטלסים מאושרים באגף אישור ספרי לימוד. תרגול נוסף של מיומנויות מפה ואטלס - נושא 1, יתאפשר גם בנושא 2 "אדם וסביבה באגן הים התיכון".

נושא 1: מפות - כלי להכרת העולם (30 ש')

מסגרת התכנית - מפות - כלי להכרת העולם (30 ש')

1. מבוא - מפות בעולם משתנה/ מקוון (1 ש')
2. המפה - שימושים, שפה ומיומנויות (12 ש')
3. סוגי מפות (12 ש')
4. הכרת המרחב - סוגיות ומושגי בסיס (5 שעות)

חזרה לתוכן

1. מבוא - מפות בעולם משתנה / מקוון (1 ש)

מטרות התלמידים:

- יכירו מפות מקוונות כמו Google Earth, GIS, ו-Google Maps.

פרקי לימוד	מוקדי הוראה והצעות לסוגיות מרכזיות	דוגמאות לפיתוח מיומנויות חשיבה	מושגים	הערות והמלצות
פתיח - המפות בשגרת חיים מתוקשבת וטכנולוגית	• כלי חשיפה זמינים ומודרניים להיכרות עם מפות - Govmap - Google Earth - Google Maps - Google street view - מערכות מידע גאוגרפיות (GIS)	• התמצאות במרחב - באמצעות מפות מקוונות - דוגמת Google street view - Google Earth ו-Google Maps - Govmap • פיתוח כישורי מידענות - ע"י חשיפה לתוכנות וכלים מקוונים. - בעזרת שליפת מידע ממפות מקוונות, שימוש בשכבות מידע - שונות, תכנון מסלול, מדידת מרחקים, התמקדות-zoom in והתרחקות-zoom out • התנסות בלמידה פעילה וחוייתית המותאמת למיומנויות המאה ה-21	מפה מקוונת, Google street view Google Maps ו-Earth Govmap	מומלץ ביותר להדגים בשיעור הפתיחה את השימוש ב-Google street view ו-Google Earth Govmap ו-Google Maps. קיים קושי בהבנת המפה המסורתית ככלי שמתאר את המרחב. שימוש בכלים הללו עשוי להוות גורם הנעה ללימוד הנושא. הרחבה בנושא זה בפרק 3 סעיף 5.

חזרה לתוכן

2. המפה - שימושים, שפה ומיומנויות (12ש')

מטרות התלמידים:

- יכירו את המפה ככלי להתמצאות ולהצגת תפרוסות, תופעות ותהליכים במרחב.
- יכירו את המפה ככלי מרכזי להפקת מידע בתחום הגאוגרפיה ברמה העולמית, האזורית והמקומית.
- יכירו את המפה ככלי לניווט.
- ימדדו מרחקים במפה ויחשבו אותם על פי קנה מידה.
- יגדירו מיקום תופעה על פי רשת המעלות.
- יבחינו בין סוגי מקרא שונים.
- ישוו בין מפה לתצלום אוויר \ תצלום לוויין.

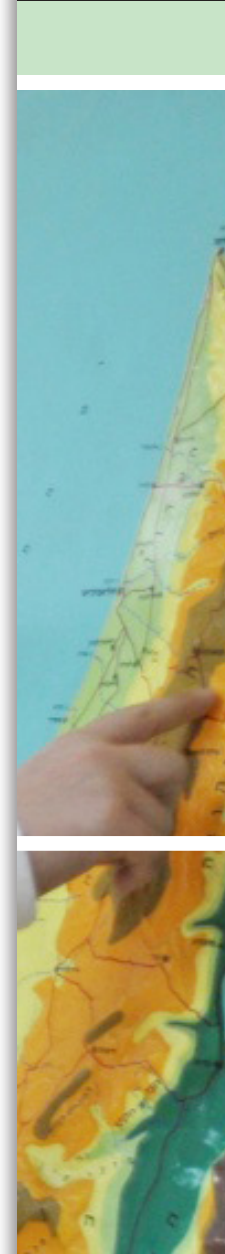
פרקי לימוד	מוקדי הוראה והצעות לסוגיות מרכזיות	דוגמאות לפיתוח מיומנויות חשיבה	מושגים	הערות והמלצות
1. שימושי המפה (1 ש)	• המפה ככלי להתמצאות ולהצגת תפרוסות, תופעות ותהליכים במרחב • המפה ככלי מרכזי להפקת מידע בתחום הגאוגרפיה ברמה העולמית, האזורית והמקומית • המפה ככלי לניווט	פיתוח אוריינות גאוגרפית, הקניית השפה הגאוגרפית התמצאות במרחב באמצעות מפות.	מפה, מרחב, ניווט	

פרקי לימוד	מוקדי הוראה והצעות לסוגיות מרכזיות	דוגמאות לפיתוח מיומנויות חשיבה	מושגים	הערות והמלצות
2. שפת המפה (10ש)	מרכיבי המפה העיקריים: • כותרת ותאריך המבטאים את תמצית המידע המובא במפה ואת מידת עדכנותה • מבט על • מקרא מפה המציג את המידע הקיים במפה באמצעות סימנים וסמלים		מקרא מפה, קנה מידה (קווי ומספרי), שושנת הרוחות, כיוונים (ראשיים ומשניים), מצפן, חצי כדור צפוני, חצי כדור דרומי, מבט על, הרשת הגאוגרפית, קווי אורך, קווי רוחב, קו גריניץ', קו המשווה, קוטב צפוני וקוטב דרומי	בתרגול הצפנת המפה מומלצת למידה חוץ כיתתית: יציאה מהכיתה עם מפות מפורטות בהתאם לאזור (מפה עירונית, מפה פיזית בקנה מידה מפורט) ולימוד בשטח על הצפנת המפה בעזרת מצפן ובעזרת מיקום השמש.

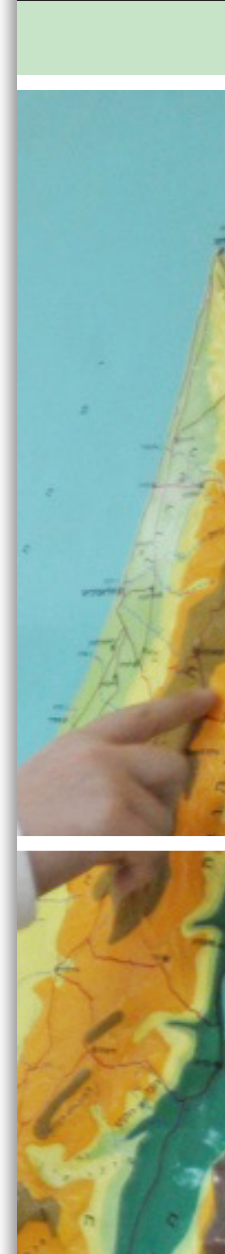


פרקי לימוד	מוקדי הוראה והצעות לסוגיות מרכזיות	דוגמאות לפיתוח מיומנויות חשיבה	מושגים	הערות והמלצות
2. שפת המפה (10ש) (המשך)	• קנה מידה (קווי ומספרי) - המבטא את מידת ההקטנה של השטח # • כיוונים וקווי אורך ורוחב ("הרשת הגאוגרפית"/ רשת הקואורדינטות).	הפקת מידע ויישומו, דוגמאות: • איתור מקומות יישוב או צורות נוף על פי מפתח השמות. • הכרת כיוונים (שונת הרוחות) • איתור מקומם של מקומות במפה ביחס למקום נתון • יישום שימוש בקנה מידה קווי ומספרי? # • הגדרת מקומה של נקודה / שטח לפי קווי הרוחב וקווי האורך # - ייצוג הידע בדרכים מגוונות הכרת דרכי ייצוג שונות של המידע והערכה של היתרונות והחסרונות הכרוכים בסוגי ייצוג שונים (מפות, תמונות, גרפים, צילומי לוויין ...) - השוואה על פי תבחינים שנקבעו מראש ועל פי תבחינים שחולצו על ידי התלמידים והסקת מסקנות, לדוגמה:		

= להרחבה



פרקי לימוד	מוקדי הוראה והצעות לסוגיות מרכזיות	דוגמאות לפיתוח מיומנויות חשיבה	מושגים	הערות והמלצות
2. שפת המפה (10 ש') (המשך)		• השוואה בין קווי אורך לקווי רוחב ובין מפות בעלות קנה מידה שונה • השוואה בין מידע המתקבל ממפות למידע המתקבל מייצוגי מידע אחרים כמו תמונות, צילומי לוויין, טקסטים, דיאגרמות... - הבנת שפת הסימנים של המפה באמצעות תרגום מידע המוצפן במערכת הסמלים והסימנים של המפה לתופעות ולתהליכים גאוגרפיים בעלי תכונות וממדים. הבחנה בין סוגי מקרא שונים: נקודתי, מרחבי, סמלי כלי מחקר - תצפית תצפית בסביבת ביה"ס לזיהוי תופעות במרחב הצפנת המפה בשטח איתור מקומם של רחובות, מוסדות ציבור ויישובים במפה על פי שושנת הרוחות תאור מסלול ביחס למקום נתון		



פרקי לימוד	מוקדי הוראה והצעות לסוגיות מרכזיות	דוגמאות לפיתוח מיומנויות חשיבה	מושגים	הערות והמלצות
2. שפת המפה (10 ש') (המשך)		- שאילת שאלות, העלאת השערות, עיבוד נתונים. דוגמאות: • מדוע יש צורך בקנה מידה? • קביעת מקרא למפה של השכונה/ היישוב על סמך איסוף ועיבוד הנתונים. • מדוע מפות של אותו אזור עשויות להיראות שונות לגמרי זו מזו. - פיתוח כישורי הכללה והפשטה לדוגמה: המפה כמייצגת מציאות - פיתוח כישורי חשיבה מתמטיים לדוגמה - חישוב מרחקים בעזרת קנה מידה קווי וקנה מידה מספרי. - עבודה שיתופית בקבוצה- תכנון, קבלת החלטה. לדוגמה: תאור במפה של מסלול טיול ממקום א למקום ב'		

פרקי לימוד	מוקדי הוראה והצעות לסוגיות מרכזיות	דוגמאות לפיתוח מיומנויות חשיבה	מושגים	הערות והמלצות
3. הכנת מפות בעידן המודרני (1 ש')	• איסוף מידע על שטח מסוים בעזרת תצלומי אוויר ותצלומי לוויין # • העברת פרטי הנוף מתצלום למפה # • עיצוב המפה והדפסתה #	השוואה לדוגמה: בין מפה לתצלומי אוויר ותצלומי לוויין הכללה - המפה כמייצגת מציאות	קרטוגרפיה (=מפאות), קרטוגרף, תמונת לוויין, תצלום אוויר	

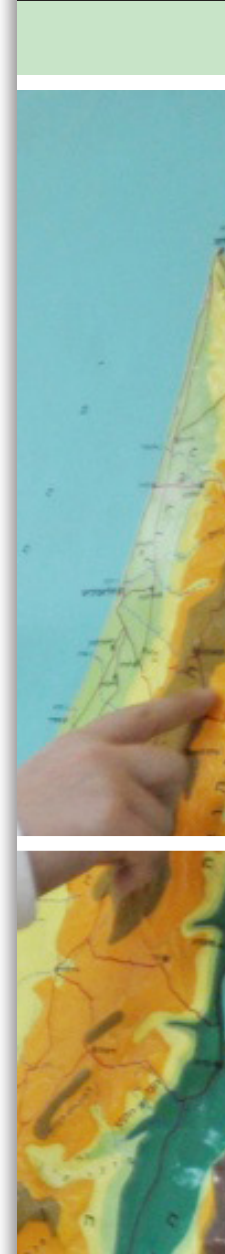
3. סוגי מפות (12 ש')

מטרות התלמידים:

- יכירו את הגלובוס כדגם של כדור הארץ.
- ישוו בין הגלובוס למפה ויסיקו מסקנות לגביהם.
- יתוודעו למפות עתיקות.
- יישבו בין מפה עתיקה למפה בת ימינו.
- יגדירו תופעות גיאוגרפיות כגון גובה, צורות נוף, יישובים דרכים, גבולות ועוד באמצעות המקרא של המפה הפיזית.
- ידעו לאסוף פריטי מידע ונתונים ממפה, טקסט, תצלום ולשלב ביניהם.
- יאתרו באמצעות מקרא המפה תופעות מרכזיות במפות נושאיות פשוטות כגון משקעים, צפיפות אוכלוסייה, אזורים חקלאיים ועוד.
- יתארו תופעה במפות באמצעים מילוליים.
- יכירו וידעו להשתמש באטלס כאחד מאמצעי החקר והלימוד בגיאוגרפיה.
- יסיקו ויסבירו את קשרי הגומלין בין נופים פסיים לתפוצת תופעות אנושיות באמצעות המפות באטלס.
- יכירו מפות מקוונות ברשת האינטרנט ואת השימוש בהן. (מיומנויות המאה ה-21)

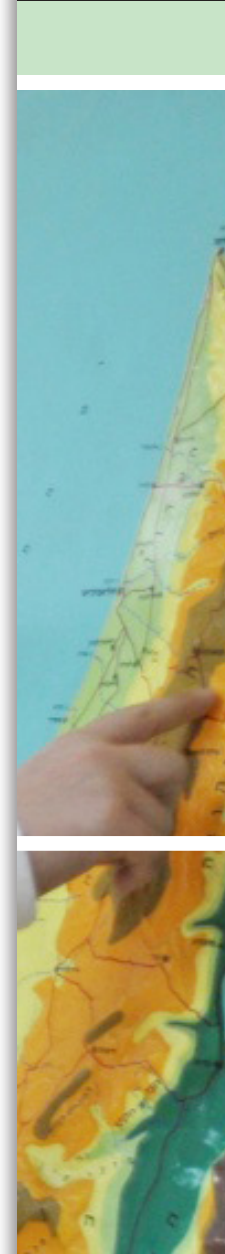
חזרה לתוכן

פרקי לימוד	מוקדי הוראה והצעות לסוגיות מרכזיות	דוגמאות לפיתוח מיומנויות חשיבה	מושגים	הערות והמלצות
1. הגלובוס כדגם של כדור הארץ (1 ש')	- הגלובוס כדגם של כדור הארץ הממחיש את: • צורתו הכדורית והפחוסה של כדור הארץ • תנועת כדור הארץ סביב צירו • שטחי הימים והיבשות על פני כדור הארץ	- השוואה על פי תבחינים שניתנו מראש ועל פי תבחינים שיוצעו על ידי התלמידים והסקת מסקנות. למשל: השוואה בין הגלובוס למפות שטוחות והסקת מסקנות לגבי היתרונות והמגבלות של כל אחד מהם.	גלובוס, כדור הארץ, אוקיאנוס, ים, יבשת, נדידת היבשות #	תוך כדי לימוד הגלובוס, יתרגלו התלמידים את שמות היבשות והאוקיינוסים, יחידות הנוף העיקריות על פני כדור הארץ, המדינות השונות ביבשות השונות, סדרי גודל של יבשות ואוקיינוסים, שטחי ים לעומת שטחי יבשה.
2. האטלס - ספר מפות (3 ש')	- האטלס ספר מפות הכולל: - תוכן העניינים - אוסף המפות - מפתח השמות	המעבר מהמפה לאטלס: מציאת המפה המתאימה באטלס בהתאם למטרת החיפוש, שימוש בתוכן עניינים ובמפתח שמות, היכרות עם אטלסים שונים. הפקת מידע ממפות שונות. מציאת מתאם \ קשר בין נופים פיזיים לנופים אנושיים באמצעות המפות באטלס #	אטלס, מפתח שמות	תוך כדי לימוד האטלס יתורגל שימוש בו וייבחנו מפות נושאיות ברמות שונות: עולמיות, יבשתיות, אזוריות, מדיניות ועירוניות



פרקי לימוד	מוקדי הוראה והצעות לסוגיות מרכזיות	דוגמאות לפיתוח מיומנויות חשיבה	מושגים	הערות והמלצות
3. מפות עתיקות (1 ש')	- השימוש במפות החל בעת העתיקה והשתכלל בתקופת הגילויים וההמצאות. # • דוגמאות למפות מהעת העתיקה המבוססות בעיקר על סיפורי נוסעים # • דוגמאות למפות מתקופת הגילויים וההמצאות - מדויקות ומשוכללות יותר #	- השוואה על פי תבחינים שניתנו מראש ועל פי תבחינים שיוצעו על ידי התלמידים והסקת מסקנות. דוגמה: השוואה בין מפות עתיקות למפות עכשוויות והסקת מסקנות.	מפה עתיקה, מגלי עולם (דוגמאות: מרקו פולו, וסקו דה גמה, כריסטופר קולומבוס, מגלן)	
4. מפות נושאיות (5 ש') א. המפה הפיזית	- המפה הפיזית כמפת בסיס המציגה צורות נוף טבעיות וכן צורות נוף מעשה ידי אדם	- שאלת שאלות, העלאת השערות, עיבוד נתונים. לדוגמה: מהו הפיזור/ התפרוסת של התופעה המתוארת במפה? מהי הסיבה שהפיזור הוא כזה? - זיהוי דרכי איסוף נתונים למפה - שילוב בין מקורות מידע שונים (טקסט, מפה, גרף) כדי לייצג ולאפיין מרחב.	מפה פיזית, מפה טופוגרפית, מפת אקלים, מפת צמחיה מפה מדינית, מפת תחבורה, מפת צפיפות אוכלוסייה, מפה עירונית עיר, עיר בירה קווי גובה, נקודות גובה #	תוך כדי לימוד המפה הפיזית יתורגלו נופי מים ונופי יבשה ברמות שונות: גלובלית, יבשתית, אזורית ומדינית. המלצה לשימוש בדגם מפת תבליט של ישראל להמחשת הנושא

= להרחבה



פרקי לימוד	מוקדי הוראה והצעות לסוגיות מרכזיות	דוגמאות לפיתוח מיומנויות חשיבה	מושגים	הערות והמלצות
ב. מפות נושאיות	- צבעי המפה הפיזית מייצגים את גובה המקום ביחס לפני הים - המפה הטופוגרפית # • מפה פיזית מפורטת של השטח המשמשת למיפוי • גובה המקום מצוין בעזרת קווי גובה ונקודות גובה - מייצגות תפרוסת מרחבית של נושא אחד או של מספר נושאים מצומצם - מייצגות רמות שונות של אזורים: גלובליות, יבשתיות, אזוריות, ארציות, עירוניות. - ניתנות למיון למפות נושאיות בתחום הפיזי, (לדוגמה: אזורי אקלים, גאולוגיה, צמחייה...) ולמפות נושאיות בתחום מעשה ידי האדם (לדוגמה: מדינית, כלכלית, צפיפות אוכלוסייה, עמים ודתות, איכות הסביבה...)	- בניית טיעונים לטענות שונות והבעת עמדה, למשל: מפות מקוונות לעומת מפות מודפסות; - קבלת החלטות על סמך הפקת מידע ממפות. למשל: להחליט ולנמק לאיזו מדינה בעולם התלמיד היה רוצה לנסוע על סמך קריאה וניתוח של מפות שונות. - מיומנות עבודה שיתופית בקבוצה: תכנון, התמודדות עם חילוקי דעות ורצונות שונים למשל: תכנון מסלול טיול	גובה פני הים, קווי גובה,	נושא המפה הטופוגרפית הינו נושא לבחירת המורה. מומלץ להקדיש לו זמן בבתי ספר בהם ניתן דגש ללמידה חוץ כיתתית. #

= להרחבה

פרקי לימוד	מוקדי הוראה והצעות לסוגיות מרכזיות	דוגמאות לפיתוח מיומנויות חשיבה	מושגים	הערות והמלצות
5. מפות מקוונות (2 ש)	מפות מקוונות - מפות המוצגות במחשב ומשולבות בין מספר אמצעים טכנולוגיים: מאגר מידע גאוגרפי, תקשורת מחשבים ותכנה שהופכת את הנתונים שבמאגר למפה.	- פיתוח כישורי מידענות - שימוש במפות מקוונות ברשת האינטרנט וב - Google Earth: תכנון מסלול, מדידת מרחקים, התמקדות - "zoom in" והתרחקות - "zoom out". למידה פעילה - בחינת שכבות מידע שונות של מפות והסקת מסקנות מבטאות קשרי גומלין בין תופעות	מפה מקוונת, שכבות מידע, Google Earth, Google Maps, מקלט GPS	
6. מפות מנטאליות # (1 ש)	- מפות/ תמונות השמורות במוחם של אנשים - מבטאות תחושות ומעוותות שטחים ומרחקים, בדרך כלל באופן שהוא בעל משמעות בעיני יוצריהן.	- שיפור ההתמצאות במרחב - פיתוח יכולת תרגום המרחב למפה. דוגמה: שרטוט הדרך מבית הספר הביתה.	מפה מנטאלית	- מפות אלה מתורגמות לשרטוט ע"י התלמידים דרך המפה המנטאלית שהתלמידים מתבקשים לשרטט ניתן לחקור את סביבת המגורים שלהם.

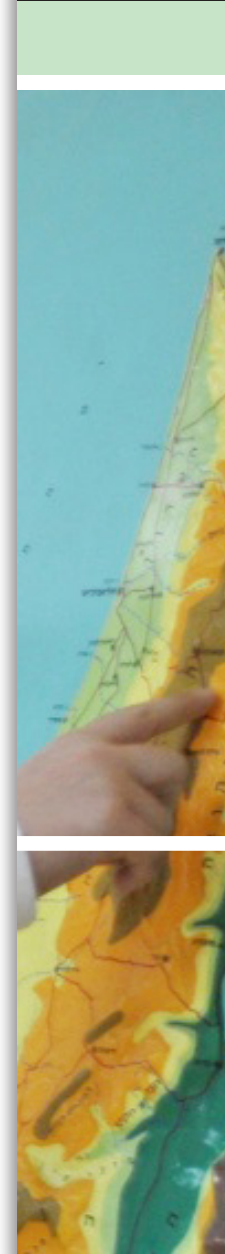
4. הכרת המרחב - סוגיות ומושגי בסיס (5 שעות)

רצוי לשלב את התכנים המופיעים בפרק זה גם במסגרת פרק הלימוד: סוגי מפות.

מטרות התלמידים:

- יתמצאו בגלובוס ובמפות העולם ויאתרו אזורים גיאוגרפיים ראשיים: יבשות, אוקיינוסים, מדינות חשובות, צורות נוף עיקריות.
- יפיקו מידע ממפות על צורות נוף פיזיות על פי צבע וקווי גובה.
- יכירו צורות יישוב, נופים כלכליים ותפרוסתם.
- יסבירו את קשרי הגומלין בין תנאים פסיים לתפוצת תופעות אנושיות באזורי הארץ הראשיים.
- יזהו מרכיבים וקשרים בין הנופים הפיזיים לנופים האנושיים ויסיקו מסקנות.

פרקי לימוד	מוקדי הוראה והצעות לסוגיות מרכזיות	דוגמאות לפיתוח מיומנויות חשיבה	מושגים	הערות והמלצות
1. חלוקת המרחב העולמי (1 שעה)	- חלוקת העולם ליבשות ואוקיינוסים - היכרות עם יחידות הנוף העיקריות על פני כדור הארץ - חלוקת המרחב העולמי למדינות	שאלת שאלות והתמצאות במרחב - ניסוח "שאלות הגיאוגרף" על התופעה ועל ביטוייה ותפרוסתה במרחב. - הבחנה בצורות נוף פיזיות על פי צבע וקווי גובה.	יבשה, אוקיינוס, ים, אי, חצי אי, מיצר, מפרץ, ימה, מדינה	מומלץ שהנושא יתורגל כבר בלימוד הגלובוס כדגם של כדור הארץ מומלץ לעודד צילומים של תופעות פיזיות ואנושיות בטיולים עם המשפחה או הכיתה וליצור לוח קיר בכיתה.



פרקי לימוד	מוקדי הוראה והצעות לסוגיות מרכזיות	דוגמאות לפיתוח מיומנויות חשיבה	מושגים	הערות והמלצות
2. צורות נוף ותופעות מרכזיות בתחומי הגאוגרפיה הפיזית (2 שעות)	- נופי יבשה - פני השטח - תבליט - נופי מים - גופי מים - נופים ייחודיים - נופי מדבר, נופים געשיים, נופים קרחוניים, נופי יערות הגשם #	קריאת מפה - זיהוי נופים פיזיים	נופי יבשה: תבליט, הר, גבעה, רמה, עמק, מישור, רכס הרים, מדרון הרים (תלול ומתון), פסגת ההר, הר געש, מגמה # נופי מים: ימה, אגם, נהר, נפתולי נהר?, מפל, גדה, מוצא ושפך הנהר נחל (איתן ואכזב), אפיק, יובל, מעיין, ביצה, קרחון, קרקע, קרקע סחף #	מומלץ שהנושא יתורגל בבחינת המפה הפיזית כמפת בסיס
3. נופים ותופעות מרכזיות בתחומי הגאוגרפיה של האדם (1 שעה)	- צורות יישוב עיקריות ותפקודים עירוניים: יישובים עירוניים ויישובים כפריים, עיר בירה - נופים כלכליים / בסיס כלכלי של מדינה: חקלאות, תעשייה, תחבורה, תיירות... - מאפייני אוכלוסייה: צפיפות ותפרוסת אוכלוסייה, מאפיינים דמוגרפיים והשכלתיים (תוחלת חיים, יודעי קרוא וכתוב), מאפיינים תרבותיים (דת, שפה, לאום)	קריאת מפה - זיהוי נופים אנושיים התמצאות במרחב ואוריינות גיאוגרפית	עיר בירה, יישוב עירוני, יישוב כפרי, צפיפות אוכלוסייה תפרוסת אוכלוסייה, תוחלת חיים, דמוגרפיה	מומלץ שהנושא יתורגל בבחינת המפות הנושאות, פיזיות ואנושיות וכן במפות מקוונות

פרקי לימוד	מוקדי הוראה והצעות לסוגיות מרכזיות	דוגמאות לפיתוח מיומנויות חשיבה	מושגים	הערות והמלצות
4. מתאם בין נופים פיזיים לנופים אנושיים (1 שעה)	- האדם מתאים את בניית התשתיות ואת פעילותו הכלכלית והיישובית למרחב הפיזי - האדם משנה את המרחב ולעיתים פוגע בו	- זיהוי מרכיבים, בדיקת קשרים בין הנוף הפיזי והנוף האנושי והסקת מסקנות. דוגמה: זיהוי הקשר בין צורות הנוף לצפיפות האוכלוסייה ולגודל היישובים, בין צורות הנוף לרשת התחבורה, בין האקלים לצפיפות האוכלוסייה		בתהליך לימוד נושא "מפות - כלי להכרת העולם" מומלץ להביא דוגמאות ממפת העולם, אזור הים התיכון, המזרח התיכון וישראל.

נושא 2: "אדם וסביבה באגן הים התיכון"

ההבנות שרכשו הלומדים ביחס לסביבתם הקרובה ולימוד מיומנויות המפה והמיפוי מהוות תשתית לבניית הבנות גיאוגרפיות חדשות, בסביבות רחוקות ורחבות יותר - במרחב הסובב את ישראל. מדינות אגן הים התיכון נלמדות באופן תיאורי וחזויתי, תוך הדגשת נושאי תרבות כמו קולינריה, סגנונות בנייה ועוד. הוראת הנושא מאפשרת לתלמידים להבין את מקומה של ישראל במרחב האזורי, בשילוב לימוד מיומנויות מפה ואטלס.

מסגרת התכנית:

"אדם וסביבה באגן הים התיכון" (30 שעות)

1. מבוא - היכרות עם האזור (2 ש')
2. הטבע - נופים וסביבה באגן הים התיכון (גאוגרפיה פיזית) (8 ש')
3. האדם - תרבות, חברה וכלכלה באגן הים התיכון (גאוגרפיה אנושית) (8 ש')
4. יחסי אדם - סביבה / ים (האדם מושפע מהים ומשפיע עליו) (5 ש')
5. מדינות נבחרות (7 ש')

1. מבוא - היכרות עם האזור (2 ש')

מטרות התלמידים:

- יזהו את מדינות הים התיכון במפת העולם ובמפת המזרח התיכון.
- יידעו למקם את אגן הים התיכון והמדינות במפת העולם ובמפת המזרח התיכון.

פרקי לימוד	מוקדי הוראה והצעות לסוגיות מרכזיות	דוגמאות לפיתוח מיומנויות חשיבה	* מושגים	הערות והמלצות
1. היכרות עם האזור והגדרתו (1 ש') - "חלון לים התיכון"	- הגדרה של אזור אגן הים התיכון - היכרות עם מפת האזור-מרחב ימי השוכן בין 3 יבשות ו- 20 מדינות. - הים התיכון - מיקום, ממדים, השתרעות (מזרח-מערב) - המשותף לדמיון והשונה במרחב הים תיכוני	* הפקת מידע בסיסי ממפות. מיון המדינות על פי היבשות * שאילת שאלות הגאוגרף - ניתוח תופעות במרחב על סמך שאלות מוגדרות: מה, היכן, למה.	מפה מדינית, תצלום אוויר	יש לציין ממדים יחסיים ומוחלטים של הים התיכון (ביחס לאוקיינוסים וביחס לימים אחרים)

= להרחבה



פרקי לימוד	מוקדי הוראה והצעות לסוגיות מרכזיות	דוגמאות לפיתוח מיומנויות חשיבה	* מושגים	הערות והמלצות
2. הים בשגרת חיינו - הים סביבת חיים (1 ש')	- יחסי גומלין אדם-סביבה במדינות הים התיכון - הים כמשפיע על המדינות שלחופיו וכמושפע מהן - זרקור על מספר נושאים סביבתיים המבטאים מדגמים מערכת יחסי גומלין שבין מעשי ידי האדם למשאבי הסביבה באגן הים התיכון (מי הים, החופים, הדגה) # דוגמאות: זיהום חופים, זיהום מי הים התיכון • תיירות ותיירים בארצות הים התיכון (פיתוח מואץ של חוף הים) • דליפת דלק ממכליות ומאוניות (זיהום מי הים) • היכחדות בעלי חיים ימיים (דוגמת צבי ים, דולפינים ועוד) כתוצאה מזיהום ופסולת אנושית	דיוני דילמה בנושאי שימור מול פיתוח שאלת שאלות חדשות והעלאת השערות בעזרת חקרי המקרה האקטואליים {בכל סוגיה התלמיד יתאמן בשאלות מרכזיות במקצוע הגיאוגרפיה: מה, היכן ולמה: מה הבעיה המוצגת, היכן (במקרה זה ההיכן הוא ציר נושא הלימוד) ולמה / למה דווקא שם (למה הים התיכון מושך תיירים רבים, למה נוצר צורך באמנה סביבתית, למה נוצר צורך במתקן התפלה?} * הבנה של בעיה מורכבת (שימור מול פיתוח) והיכולת להכיל חוסר ודאות לגבי הפתרונות מאחר והנתונים המשפיעים עדיין אינם ידועים במלוא היקפם	אמנה/ אמנת ברצלונה, התפלת מי ים, מטרדים סביבתיים, קיימות, פיתוח בר קיימא גופים ירוקים, חוק החופים	תת פרק זה עוסק בנושאים אקטואליים הקשורים לים התיכון ובעלי דגש סביבתי. ארבעת חקרי המקרה יציגו נושאים בוערים על סדר היום הסביבתי - הים תיכוני. כולם נוגעים מחד, בצורך בפיתוח אזור המשמש משאב כלכלי למדינות רבות שאוכלוסייתן גדלה ומאידיך, בצורך בשימור ושמירת האזור. מומלץ לחשוף את התלמידים לארבעת הנושאים ולהעמיק בנושא אחד בלבד להרחבה - כדאי להפנות את התלמידים לחיפוש בעיתונות/ ברשת אחר מאבקים סביבתיים נוספים הקשורים לים התיכון. # מומלץ לזמן אפשרות לתלמידים לפגוש את הים במסגרת סיור \ טיול בית ספרי.

פרקי לימוד	מוקדי הוראה והצעות לסוגיות מרכזיות	דוגמאות לפיתוח מיומנויות חשיבה	* מושגים	הערות והמלצות
2. הים בשגרת חיינו - הים סביבת חיים (1 ש') (המשך)	# • סיפור המאבק על כפר הנופש בפלמחים - למי שייך חוף הים? כיצד ניתן לשמור עליו בצורה הטובה ביותר? # • מתקן התפלת מי הים באשקלון כדוגמא לפתרון המחסור במים. מדוע כל אלו קרו? לתת לכל סוגיה סביבתית את היבט חברתי סביבתי כלכלי. #	* פיתוח חשיבה אינטגרטיבית: לדוגמה - המשותף בין חקרי המקרה והייחודי לכל אחד מהם. * הבנה של המרחב: ניתוח תפרוסת של תופעה במרחב - הארגון המרחבי של תופעה: זיהום, מחסור במים. ניתוח דוגמאות לקשרי הגומלין בין הסביבה הטבעית לבין מעשי ידי אדם		

2. הטבע - נופים וסביבה באגן הים התיכון (גאוגרפיה פיזית) (8 ש')

מטרות התלמידים:

- יידעו להפיק מידע גיאוגרפי בסיסי ממפות שונות ומאטלס.
- יידעו להפיק מידע ממפות וממקורות ויזואליים אחרים.
- יידעו לאסוף נתונים ממפות אקלים ולעבדם.
- יבינו את המתאם בין תופעות שונות באמצעות המפות.

פרקי לימוד	מוקדי הוראה והצעות לסוגיות מרכזיות	דוגמאות לפיתוח מיומנויות חשיבה	*מושגים	הערות והמלצות
1. הים התיכון - תכונות ומאפיינים 2 ש'	תכונות ומאפיינים: הים הכמעט סגור הגדול בעולם, גובה קבוע של פני המים, התאדות גבוהה למדי אך גם כניסת מים חדשים, תופעת הגאות והשפל שולית, מידת המליחות אינה אחידה, זרמי ים במסלול קבוע, סערות רבות המשפיעות על צורת החופים / ים סוער למדי.	* הפקת מידע בסיסי ממפות ומתצלומי אוויר: זיהוי מיצרים, מפרצים, ימים פנימיים, מבנה החופים, איים, חצאי איים, נהרות, הבחנה בצורות נוף - מישורים, הרים, רמות * עריכת השוואה על פי תבחינים שניתנו לתלמידים מראש ועל פי תבחינים שהתלמידים יציעו והסקת מסקנות . לדוגמה: השוואה בין ים תיכון לימים אחרים;	ים סגור, מצר, תעלה ימית, מפרץ, חומרי סחף, זרמי ים, מליחות, סחיפה, חצי אי, אי, גובה פני הים,	

פרקי לימוד	מוקדי הוראה והצעות לסוגיות מרכזיות	דוגמאות לפיתוח מיומנויות חשיבה	*מושגים	הערות והמלצות
2. סביבת הים התיכון - החופים והנופים 3 ש'	החופים והנופים - הבדלים מבניים בין חופי הצפון לחופי הדרום - נופי דלתאות הנוצרים על ידי הנהרות הגדולים	* איסוף מידע מהמפה וממקורות ויזואליים שונים (תמונות, תצלומי אוויר) * השוואה בין החופים הדרומיים לחופים הצפוניים בעזרת המפה (מפרצים, תבליט) והסקת מסקנות מכלילות.	נוף הררי, רמה, מישור, עמק נהר, דלתא, שפך נהר	
2. סביבת הים התיכון - החופים והנופים 3 ש' (המשך)		* עיבוד המידע והעלאת רעיונות יצירתיים/ השערות לגבי השפעת ההבדלים על החיים באזורי החופים השונים		

פרקי לימוד	מוקדי הוראה והצעות לסוגיות מרכזיות	דוגמאות לפיתוח מיומנויות חשיבה	*מושגים	הערות והמלצות
3. האקלים באזור הים התיכון 2 ש'	• אקלים ים תיכוני בצפון ומאפייניו • אקלים מדברי - צחיח בדרום ומאפייניו • השפעת האקלים / על אורחות החיים של האדם ועל תפרוסת היישובים וגודלם	* איסוף נתונים ועיבודם: מעקב אחר תחזית מזג אויר מיון ורישום מידע שהתקבל והסקת מסקנות לאחר תקופה מוגדרת. * השוואה בין אקלים ים תיכוני לאקלים מדברי, על פי תבחינים שניתנו מראש ועל פי תבחינים שהתלמידים יציעו. שרטוט קלימוגרף והפקת מידע מקלימוגרף * פיתוח כישורי חשיבה מתמטיים בעזרת השימוש בקלימוגרפים.	אקלים ים תיכוני, אקלים מדברי (=צחיח), בצורת, בריזה, חמסין, טמפרטורה (מינימום ומקסימום), משקעים, לחות, יובש, עונות שנה, משרע טמפ', רוח, סופות חול ואבק, קלימוגרף	מומלץ לשרטט קלימוגרף בעזרת אשף התרשימים באקסל (מיומנויות המאה ה-21)
4. החי והצומח באזור הים התיכון 1 ש' #	- האקלים והמבנה השונים יוצרים חי וצומח ייחודיים לכל אחד מאזורי האקלים: ים תיכוני ומדברי - הים התיכון כנתיב נדידת ציפורים	* הבנת המתאם בין תנאי האקלים לבין החי והצומח	צמחיה ים תיכונית, חורש ים תיכוני, נווה מדבר, הסתגלות לתנאי מדבר, נדידת ציפורים	מומלץ לעקוב אחר מסעה של ציפור באתר "הציפורים הנודדות ללא גבולות" - מיומנות המאה ה-21

3. האדם - תרבות, חברה וכלכלה באגן הים התיכון (גאוגרפיה אנושית) (8 ש')

מטרות התלמידים:

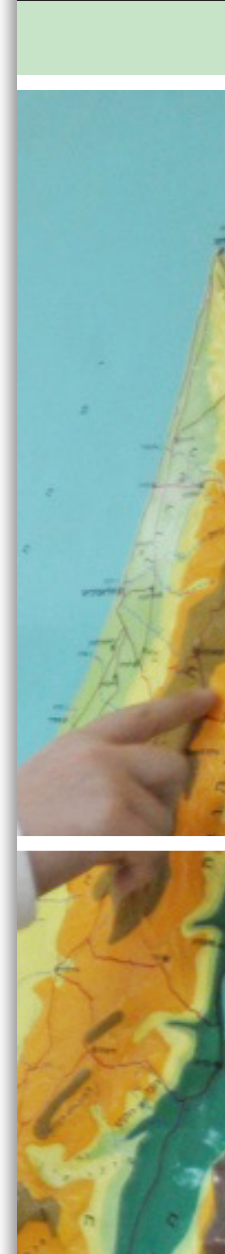
- יכירו באמצעות המפות מאפיינים וסוגיות מרכזיות בנושא אוכלוסיית אגן הים התיכון.
- יפיקו מידע מהאטלס.
- ינתחו באמצעות המפות קשרים בין תופעות שונות.
- יסיקו מסקנות באמצעות המפות לגבי תפוצת האוכלוסייה וצפיפותה.
- יסבירו את קשרי הגומלין בין תנאים פסיים לתפוצת תופעות אנושיות באזור.
- יפתחו התמצאות והבנה מרחבית לגבי תנועות אוכלוסייה, תיירות, הגירה ועוד.
- יסיקו מסקנות מאיסוף ועיבוד נתונים מן המפות בשאלות מורכבות.

פרקי לימוד	מוקדי הוראה והצעות לסוגיות מרכזיות	דוגמאות לפיתוח מיומנויות חשיבה	מושגים	הערות והמלצות
1. תרבות ואורחות חיים ים תיכוניים (1 ש')	- התפתחות תרבויות לאורך חופי הים שהותירו חותם ארכיאולוגי והיסטורי - התפתחות תרבות ואורחות חיים ייחודיים הבאים לידי ביטוי בסגנון החיים, בארכיטקטורה ובסגנון הבנייה, בסוגי המאכלים, בלבוש, במוסיקה...	* התמודדות עם שאלה מורכבת שאין לה פתרון יחיד וברור לדוגמה: מהו "ים תיכוני". * פיתוח כישורי מיון והכללה מתוך ייצוגי מידע מגוונים (תמונות, סרטונים) לגבי המושג "ים תיכוני". * פיתוח כישורי מידענות - חיפוש מידע להבנת המושג "ים תיכוני"	תרבויות (ציוויליזציות), אימפריות, ארכיאולוגיה, "תרבות ים תיכונית"	מומלץ חיפוש צירוף המילים "ים תיכוני" בגוגל תמונות להבנת המגוון הגדול.

חזרה לתוכן

פרקי לימוד	מוקדי הוראה והצעות לסוגיות מרכזיות	דוגמאות לפיתוח מיומנויות חשיבה	מושגים	הערות והמלצות
2. דתות בארצות הים התיכון (1 ש')	- ריכוז שלוש הדתות המונותאיסטיות סביב הים התיכון: נצרות- בצפון בעיקר (אירופה), אסלאם - בדרום (אפריקה) ובמזרח (אסיה), יהדות - בישראל - הביטוי הנופי של מבני הדת - קדושתה של ירושלים לשלוש הדתות	* השוואה בין שלוש הדתות המונותאיסטיות לפי תבחינים שהתלמידים יציעו או לפי תבחינים שיינתנו להם: * חשיבה ביקורתית - היתרונות והקושי לחיים במרחב שבו חיות קבוצות אוכלוסייה שונות.	דתות מונותאיסטיות: יהדות, נצרות, אסלאם	
3. התיישבות באזור הים התיכון (1 ש')	- לאורך חופי הים • ריכוז ערים ויישובים גדולים • צפיפות אוכלוסייה גבוהה יותר משאר חלקי המדינה	* הפקת מידע מהאטלס, בדיקת קשרים והסקת מסקנות לגבי תפרוסת האוכלוסייה וצפיפותה באזורי החוף לעומת האזורים האחרים. * פיתוח כישורי הכללה, לדוגמה: רוב הערים הגדולות ורוב האוכלוסייה במדינות הים התיכון מרוכזות לאורך חופי הים.	צפיפות אוכלוסייה, תפרוסת אוכלוסייה, יישוב עירוני ויישוב פרי, האוכלוסייה	יחידת לימוד זו מתבססת על הקשר בין התנאים הפיזיים (מבנה ואקלים) לבין התנאים האנושיים

פרקי לימוד	מוקדי הוראה והצעות לסוגיות מרכזיות	דוגמאות לפיתוח מיומנויות חשיבה	מושגים	הערות והמלצות
4. כלכלה - הים כמוקד מרכזי בכלכלת האזור (3 ש')	- הים כמשאב תיירותי - הים כגשר תחבורתי - • נתיב סחר והובלת נפט • תעלת סואץ וחשיבותה כנתיב תחבורה • הנמלים כמוקדי כלכלה חשובים - הים כמקור מחצבים הטמונים בקרקעיתו - בעיקר גז ונפט - הים כמקור לדגה - חוף הים כמוקד משיכה לתעשיות שונות - הים כמשאב למי שתייה לאחר התפלתם - מישורי החוף שסביב הים כמוקדי חקלאות ים תיכונית ייחודית	זיהוי מרכיבים, בדיקת קשרים והסקת מסקנות. לדוגמה: קשר בין האקלים לגידולים החקלאיים ולתיירות	נתיב שיט/ נתיב תחבורה, תעלת סואץ, משאבים, מחצבים, תעשיה מסורתית, תעשיה מודרנית, משאבי אנרגיה (דוגמת נפט וגז), מכליות נפט, יצוא, יבוא, גידולי בעל, גידולי שלחין, טרסות (מדרגות חקלאיות), מדינה מפותחת, מדינה פחות מפותחת	



פרקי לימוד	מוקדי הוראה והצעות לסוגיות מרכזיות	דוגמאות לפיתוח מיומנויות חשיבה	מושגים	הערות והמלצות
5. תהליכים כלכליים משני עברי הים התיכון (2 ש')	- קשר בין הכלכלה הים תיכונית לכלכלה האירופאית המתאפיין בתנועה של מוצרים, עובדים ותיירים. - פערים בין ארצות הים התיכון למדינות אירופה יוצרים את כיווני התנועה # תנועת תיירות דרומה מאירופה הקרה לחופי הים התיכון החמימים. # תנועת מהגרי עבודה צפונה מארצות הים התיכון העניות יחסית לאירופה העשירה # העברת נפט צפונה משדות הנפט של מדינות צפון אפריקה לאירופה המתועשת והמפותחת הסובלת ממחסור במשאבי אנרגיה. # ייצוא גידולים חקלאיים ממדינות הים התיכון למדינות אירופה הקרות	* פיתוח התמצאות והבנה מרחבית, לדוגמה: זיהוי הפערים (אי השוויון המרחבי) באזור והבנה שתנועות של אוכלוסייה (תיירות, הגירה, עובדים), מוצרים, כלי תחבורה, נובעות מפערים אלו, הסקת מסקנות לגבי כיוון התנועות הבנה שבאותו מרחב (אגן הים התיכון) יש שונות ברמת החיים וברמת הפיתוח של המדינה; * התמודדות עם שאלה מורכבת (איסוף, עיבוד נתונים והסקת מסקנות), לדוגמה: כיצד משפיע הים הכמעט סגור על הקשרים, לאורך כל ההיסטוריה, בין אנשים ותרבויות סביב הים התיכון ובין מדינות דרומיות באגן לבין מדינות צפוניות באגן הים(אירופאיות).	הגירה, מהגרי עבודה,	נושא זה עוסק בסוגיות אקטואליות אזוריות וגלובליות. מומלץ להתייחס אליהן ברמת חשיפה בלבד ולהעמיק בסוגיה אחת.

= להרחבה

4. יחסי אדם - סביבה/ ים (האדם מושפע מהים ומשפיע עליו) (5 ש')

מטרות התלמידים:

- יבדקו קשר סיבה תוצאה בנושא זיהום מי הים וחופיו.
- ישוו בין מדינות הים התיכון בנוגע לטיפול בבעיות הזיהום.
- יכירו סוגיות יחסי אדם-סביבה בדרך של שאלת שאלות.
- יתמודדו עם דילמה: עריכת טיעונים ונקיטת עמדה לגבי שימור מול פיתוח.

פרקי לימוד	מוקדי הוראה והצעות לסוגיות מרכזיות	דוגמאות לפיתוח מיומנויות חשיבה	מושגים	הערות והמלצות
1. איכות מי הים וחופיו 1 ש'	- זיהום מי הים וחופיו כתוצאה מפעילות היתר של האדם ומהמבנה הפיזי הייחודי של אגן הים התיכון - פיתוח מואץ וכריית חול מוגברת - התחרות על שימושי הקרקע בחוף הים - לחצי פיתוח מתמידים מול לחצי שימור הים וחופיו למען רווחת הכלל	קשר סיבה תוצאה * ניתוח הקשרים בין מבנה פיזי של הים התיכון להצטברות זיהום. • בין גידול אוכלוסייה ועלייה ברמת החיים לבעיות סביבתיות. • בין רמת חיים, רמת פיתוח לבין המודעות לטיפול בבעיות סביבתיות • בין מבנה פיזי של הים התיכון להצטברות זיהום. * השוואה בין מדינות הים התיכון השונות בנוגע לטיפול בהגנת החופים, בנוגע לטיפול בבעיות זיהום מי הים והמחסור במים	חוק החופים בישראל, אמנת ברצלונה, חומרי דישון, חומרי הדברה, כריית חול, מצוק חופי, מפעלי אגירת מים, טיהור שפכים, התפלת מי ים, "ריאה ירוקה", "ריאה כחולה"	מומלץ לקיים דיוני דילמה בנושא שימור מול פיתוח (דוגמת חוף פלמחים או בחוף בצת). עיסוק בדילמה תוך משחק הדמיה שבו כל רשות נוקטת עמדה (לדוגמה: הגופים הירוקים, יזמים פרטיים, הממשלה (מנהל מקרקעי ישראל). מומלץ לעודד מעורבות פעילה של התלמידים: מבצע ניקיון חופים, הכנת כרזות וסטיקרים לעידוד השמירה על החופים. מומלץ לעודד תלמידים להביא כתבות אקטואליות הקשורות לבעיות זיהום ופתרון (בישראל ובעולם).

פרקי לימוד	מוקדי הוראה והצעות לסוגיות מרכזיות	דוגמאות לפיתוח מיומנויות חשיבה	מושגים	הערות והמלצות
2. הים כמוקד עימות וכמוקד לשיתוף פעולה בין המדינות סביבו 2 ש'	- הים כמוקד עימות בין המדינות סביבו, לדוגמה משאבי אנרגיה בקרקעית הים. - הים כהזדמנות לשיתוף פעולה בין שכנים בעלי עניין משותף, לדוגמה: אמנות בנושאים סביבתיים, - אמנת ברצלונה כדוגמה לפתרון בעיות הדורשות שיתוף פעולה בין מדינות	* עריכת טיעונים ושיח טיעוני ונקיטת עמדה מנומקת		הים וחופיו שהם "ריאה כחולה" ו"ריאה ירוקה" של האזור, עלולים להיות מוקד עימות (הפערים הכלכליים וההגירה הנלווית אליהם, הבדלי הדת והמשטר), אך בעיקר עשוי להוות מוקד לשיתוף פעולה בין שכנים שהם בעלי עניין משותף בנושאים כמו: תחבורה, הפקת משאבים, שמירה על איכות מי הים וחופיו, תיירות ועוד). * הבעיות הן הזדמנות לשיתוף פעולה בין המדינות השוכנות לאורך החוף. אמנת ברצלונה העוסקת בניטור, בקרה ומחקר מציעה פתרונות.

פרקי לימוד	מוקדי הוראה והצעות לסוגיות מרכזיות	דוגמאות לפיתוח מיומנויות חשיבה	מושגים	הערות והמלצות
3. המחסור במים ודרכי התמודדות 2 ש'	- אזור הים התיכון סובל ממחסור במים: • בשל משאבי מים מוגבלים באזור שחלקו מדברי • בשל שימוש יתר במים עקב גידול האוכלוסייה המהיר ועלייה ברמת החיים - פתרונות למצוקת המים: - חיסכון, אגירת מים, העברת מים ממקום למקום, מתקני התפלה, מכוני טיהור שפכים. בכל אחת ממדינות הים התיכון משתמשים בחלק מהפתרונות הללו במדינות השונות בהתאם ליכולות הטכנולוגיות	* חשיבה ביקורתית והערכה על פעולות שונות שהאדם מבצע כדי להתמודד עם בעיית הזיהום והמחסור במים.	מתקן התפלה, מוביל מים, מכון טיהור שפכים,	

5. מדינות נבחרות - (7 ש')

פרק זה מהווה את פרק הסיום ולכן יש לייחד זמן לסיכום הנושאים שנלמדו, הקשר ביניהם להכין את המעבר ללימוד נושא ארץ ישראל לאזוריה וירושלים בירת ישראל בכיתה ו'.

מעבר למבוא הכללי על הים התיכון, ייבחנו לעומק שלוש מדינות: מדינה ים תיכונית פחות מפותחת-מצרים, מדינה ים תיכונית הנמצאת במעבר בין תת מפותחת למפותחת-טורקיה ומדינה ים תיכונית אירופאית-איטליה.

תכנית הלימודים מציעה ייצוג לקבוצות השונות של מדינות השוכנות לחופיו של הים התיכון. בחירת המדינות נעשתה משיקולים של קרבה, נושאי לימוד שונים בגיאוגרפיה, יכולת התלמידים להבין את נושאי הלימוד ועוד לכן מומלץ לדבוק במדינות אלו כמדגימות. המורה ידגים בכיתה לימוד של לפחות אחת משלוש המדינות. מומלץ לתת לתלמידים כמטלת הערכה, חקירה של אחת ממדינות הים התיכון.

מצרים: מדינה פחות מפותחת השוכנת ביבשת אפריקה

מטרות התלמידים:

- יאתרו את מצרים ואת המדינות השכנות במפה הפיזית.
- יכירו את המדינה, מיקומה הגיאוגרפי, תופעות פיזיות ואנושיות מרכזיות בה.
- יבדקו קשר סיבה תוצאה בנושא הגירה פנימית במצרים.
- ישוו בין מצרים למדינה ים תיכונית תוך שימוש במדדי פיתוח.
- יכירו סוגיות יחסי אדם-סביבה בדרך של שאילת שאלות.
- יתמודדו עם דילמה: עריכת טיעונים ונקיטת עמדה לגבי שימור מול פיתוח.
- יכירו רצף של אירועים היסטוריים.

פרקי לימוד	מוקדי הוראה והצעות לסוגיות מרכזיות	דוגמאות לפיתוח מיומנויות חשיבה	מושגים	הערות והמלצות
1. מיקום ואקטואליה	* מצרים היא המדינה היחידה בעלת גבול משותף עם ישראל שממוקמת באפריקה. * מצרים מייצגת את המדינות המדבריות מדרום לים התיכון * תעלת סואץ העוברת בשטחה של מצרים מקשרת בין ים סוף והאוקיינוס ההודי לבין הים התיכון והאוקיינוס האטלנטי ומקנה למצרים מעמד פוליטי/ אסטרטגי חשוב. * מצרים היא המדינה הערבית הראשונה שחתמה אתנו הסכם שלום. * המהפכה השלטונית במצרים "אביב העמים הערבי"	איתור מצרים במפה הפיסית והמדינית, איתור המדינות השכנות על פי הכיוונים היחסיים,	יבשת אפריקה, הים התיכון, האוקיינוס ההודי, האוקיינוס האטלנטי, הסכם שלום, "אביב העמים הערבי", מדבר,	



פרקי לימוד	מוקדי הוראה והצעות לסוגיות מרכזיות	דוגמאות לפיתוח מיומנויות חשיבה	מושגים	הערות והמלצות
2. טבע - נופים וסביבה:	* חופי הים התיכון במצרים ישרים וארוכים, כרוב החופים הדרומיים. * מצרים הינה חלק מרצועת המדבריות של צפון אפריקה (מדבר סהרה). * מצריים "מתת הנילוס" - נהר הנילוס כמעניק חיים למדינה באזור מדברי חלוקה מקובלת לאזורים גאוגרפיים: • עמק הנילוס והדלתא • המדבר המערבי (מדבר לוב) והמזרחי (המדבר הערבי). • חצי האי סיני התחום בין מפרץ אילת למפרץ סואץ * תעלת סואץ מיקומה וחשיבותה * סכר אסואן - מפעל פיתוח העונה על בעיית המחסור במים ומחסור באנרגיה, אך יוצר בעיות חדשות.	הסבר תופעה גיאוגרפית - דלתא באמצעות, תצלום אוויר ומפה, מדרש תמונה	מוצא הנהר, שפך הנהר, מצרים העליונה, מצרים התחתונה, משטר זרימה, שיטפונות, הצפות, המדבר הערבי, מדבר לוב, מדבר סיני, שקע קטרה, שקע פיום, עמק הנילוס, נאות מדבר, מי תהום, מלחות, סכר אסואן, סכר, תחנות הידרו אלקטריות, אדמת סחף, טין, המלחת קרקע, תעלה, נתיב מים בין לאומי,	מים הם מקור החיים של האדם. קיים קשר בין תפירות מקורות המים לתפירות האוכלוסייה. משטר זרימה של נהר תלוי בתנאים באזור השפך. בכוח הטכנולוגיה בונה האדם סכר על נהר, משנה את משטר המים ומפר את האיזון האקולוגי.

פרקי לימוד	מוקדי הוראה והצעות לסוגיות מרכזיות	דוגמאות לפיתוח מיומנויות חשיבה	מושגים	הערות והמלצות
3. א. האדם - תרבות מצרים העתיקה # ב. האדם-חברה התיישבות וכלכלה	מממלכה חזקה בעת העתיקה למדינה ענייה בהווה. * אוכלוסייה מסורתית בעלת לאום ערבי ודת מוסלמית. * קצב גידול אוכלוסייה מהיר והתפוצצות אוכלוסין וביטוייה: בתחום הכלכלה, רווחה, הסביבה והתשתיות ועוד. * רוב כפרי העוסק בחקלאות. * תנועות הגירה הגירה פנימית מהכפר לעיר - גורמיה ותוצאותיה לדוגמה: קריסת מערכות בקהיר לצד פיתוח מהיר. הגירה חיצונית ממצריים למדינות אחרות - גורמיה ותוצאותיה * התחזקות קבוצות קיצוניות * תיירות ענף כלכלי מרכזי במשבר	מדרש תמונה השוואה בין מצרים למדינה ים תיכונית אחרת במספר מדדי פיתוח והסקת מסקנות, הפקת מידע ממפות נושאיות, ניתוח תופעה במפה באמצעות מושג, הסיבות לגידול המהירה של האוכלוסייה - חקר וגילוי סיבה ותוצאה בנושא הגירה פנימית במצרים, מדרש תמונה השוואה בין אתרי תיירות: מיקום, גורמי משיכה ועונה מועדפת.	רשת תעלות, פפירוס, כתב חרטומים, חניטה, מומיה, פירמידות תפרוסת אוכלוסייה, צפיפות אוכלוסייה, התפוצצות אוכלוסין, ריבוי טבעי, גידולים חקלאיים, שיטות שאיבה, שיטות השקיה, כפר מצרי, הגירה, שבעת פלאי עולם	בין תחומיות-ביסוס על ידע קודם מתחום מקרא, אמנות, היסטוריה שטחי חקלאות מצומצמים לכמות עצומה של אוכלוסייה. העיר כמוקד משיכה לתושבי הכפרים. העיור המואץ יוצר בעיות עירוניות. במדינה מתפתחת כיוון ההגירה מהכפר אל העיר. מבנים מהעבר משמשים כיום כאתרי תיירות ומהווים מקור הכנסה למדינה.

פרקי לימוד	מוקדי הוראה והצעות לסוגיות מרכזיות	דוגמאות לפיתוח מיומנויות חשיבה	מושגים	הערות והמלצות
ג. היהודים במצרים #	הנקודה היהודית מהרעב והירידה למצריים, יציאת מצריים, קהילייה יהודית מפוארת בעבר. הסכם השלום עם מצרים 1977 קשרי פוליטיקה וכלכלה ישראל-מצרים	הכרת רצף היסטורי של אירועים	סיפורי התנ"ך, ממלכת מצרים העתיקה, הרמב"ם, מלחמת העצמאות, הסכם שלום	בין תחומיות-ביסוס על ידע קודם מתחום מקרא

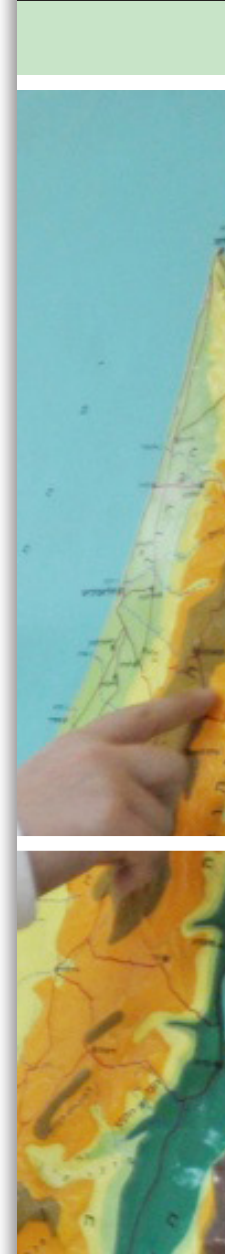
טורקיה: מדינה המצויה במעבר ממדינה פחות מפותחת למדינה מפותחת

מטרות התלמידים:

- יאתרו את טורקיה ואת המדינות השכנות במפה הפיזית.
- יכירו את המדינה, מיקומה הגיאוגרפי, תופעות פיזיות ואנושיות מרכזיות בה.
- יפיקו מידע רלוונטי מקטעי עיתונות.
- ימצאו קשר בין אקלים של מקום לבין הגידולים החקלאיים בו.
- ישוו בין אתרי תיירות במדינה מבחינת מיקום, גורמי משיכה ועונה מועדפת.
- יתמודדו עם דילמה והערכה על פעולות שונות שהאדם מבצע על מנת להתמודד עם בעיות שונות ועל המחיר הסביבתי שהן.

פרקי לימוד	מוקדי הוראה והצעות לסוגיות מרכזיות	דוגמאות לפיתוח מיומנויות חשיבה	מושגים	הערות והמלצות
1. מיקום ואקטואליה	רוב שטחה של טורקיה נמצא ביבשת אסיה, אך יש לה חלק קטן ביבשת אירופה. מיקומה של טורקיה באזור מיקום אסטרטגי (על מיצרי הבוספורוס והדרדנלים, שהפך אותה לבירת אימפריות בעבר). אקטואליה: יחסי טורקיה - ישראל הושטת עזרה בזמן רעש אדמה	איתור טורקיה במפה הפיסית והמדינית, הפקת מידע מקטע עיתון	חצי אי, אסיה הקטנה, יבשת אירופה, יבשת אסיה, מיצר הבוספורוס מיצר דרדנלים, רעש אדמה, סולם ריכטר, סיוע בין מדינות בשעת משבר	יתרונות מיקום גיאוגרפיים מעודדים התפתחותה של המדינה. בנושא זה מומלץ להדגיש את הסיוע שנותנת מדינת ישראל לטורקיה בעת רעידות אדמה
2. טבע - נופים וסביבה:	נופים מגוונים: הרים גבוהים, רמה מרכזית, חופים מפורצים (מייצגת את החופים הצפוניים של הים התיכון) ללא מדבר ומקורות מים רבים. אזורי אקלים בטורקיה שליטה על מקורות נהרות הפרת והחידקל,	איתור מיצרים, הרים וערים במפה, קריאת מפה פיזית, קריאת מפת אקלים, מציאת הקשר בין תנאי האקלים ובין הקרבה לים	רכס, הרי אררט, מקורות נהר פרת נהר חידקל,	לים השפעה ממתנת על האקלים. מדינות שכנות חולקות משאבי טבע. דוגמה: טורקיה, סוריה ועירק חולקות את מי הפרת.

חזרה לתוכן



חזרה לתוכן

פרקי לימוד	מוקדי הוראה והצעות לסוגיות מרכזיות	דוגמאות לפיתוח מיומנויות חשיבה	מושגים	הערות והמלצות
3. א. האדם - תרבות טורקיה העתיקה #	היסטוריה ומיתולוגיה ההיסטוריה של טורקיה החדשה. פועלו של אתא תורכ. מדינה מוסלמית אך לא ערבית. הפרדת הדת מהמדינה		טרויה, סוס טרויאני, מיתולוגיה אתא תורכ תרבוש טורקי	בין תחומיות- תרבויות מן העבר השאירו את חותמן בכל שטחי התפשטותן.
ב. האדם - חברה התיישבות וכלכלה	כשליש מהאוכלוסייה כפרית, מסורתית במגמת פיתוח. פערים בין מערב למזרח וחוסר איזון בתפרוסת האוכלוסייה. הגירה פנימית מהכפר לעיר והגירה חיצונית שלילית. חקלאות מסורתית- הגידולים החקלאיים בטורקיה, תעשייה מסורתית לצד מודרנית. תיירות רבה (גורמי משיכה של כל אזור),	מדרש תמונה, מציאת קשר בין אזור אקלים ותבליט ובין הגידולים החקלאיים, מציאת קשר בין ריכוז האוכלוסייה בתורכיה לתנאי הטבע של מקום. טבלת השוואה בין אתרי תיירות: מיקום, גורמי משיכה ועונה מועדפת.	אוכלוסייה כפרית, אוכלוסייה מסורתית, תפרוסת אוכלוסייה, הגירה פנימית, הגירה חיצונית, הגירה שלילית, גורמי משיכה, אזור מעובד, הדרים, גפנים, טבק כותנה,	יש גידולים חקלאיים המייצגים אזור אקלים. תנופת פיתוח באזור מסוים משפיעה על הסביבה ומביאה לפיתוחה.
	תכניות פיתוח מזרח טורקיה: סלילת דרכי תחבורה, השקעה בחינוך, פיתוח ענף התיירות, שכונות פלישה בערים הגדולות - ג'ה קונדו. סכר אתא טורק - חשמל הידרו אלקטרי ונזקים סביבתיים.	חשיבה ביקורתית והערכה על פעולות שונות שהאדם מבצע כדי להתמודד עם בעיית ההגירה, פיתוח תשתיות תחבורתיות והמחסור במים.	סכר אתא טורק, חשמל הידרו אלקטרי, ג'ה קונדו,	תנופת פיתוח במקום מסוים משפיעה גם על ענפי כלכלה. מדינות שכנות חולקות לעיתים משאב טבע משותף כמו מים ויש חשיבות לשיתוף הפעולה בין המדינות.

= להרחבה

איטליה - מדינה מפותחת באירופה השוכנת בחלקו הצפוני של הים התיכון

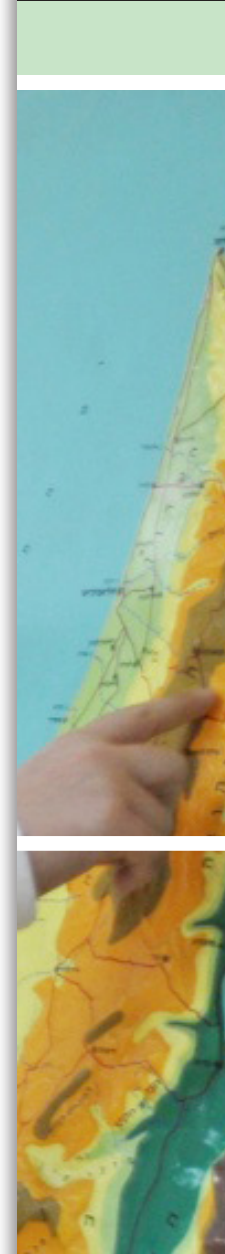
מטרות התלמידים:

- יאתרו את איטליה ואת המדינות השכנות במפה הפיזית
- יכירו את המדינה, מיקומה הגיאוגרפי, תופעות פיזיות ואנושיות מרכזיות בה
- יבדקו קשר בין גובה של מקום לבין הצומח בו.
- ישוו בין אתרי תיירות במדינה מבחינת מיקום, גורמי משיכה ועונה מועדפת.
- ינתחו קשר סיבה תוצאה בין רמת פיתוח של מדינה לבין הבעיות הסביבתיות הנגרמות כתוצאה מהפיתוח.
- יתמודדו עם דילמה והערכה על פעולות שונות שהאדם מבצע על מנת להתמודד עם בעיות שונות ועל המחיר הסביבתי שהן.

פרקי לימוד	מוקדי הוראה והצעות לסוגיות מרכזיות	דוגמאות לפיתוח מיומנויות חשיבה	מושגים	הערות והמלצות
1. מיקום ואקטואליה	מיקום איטליה ביבשת אירופה לחופי הים התיכון, המדינות השכנות, חצי אי בצורת מגף, האי הדרומי סיציליה, פערים בין דרום לצפון	איתור איטליה במפה פיזית ומדינית, יישום ידע של קנה מידה וכיוונים	מיקום, אי, חצי אי, אירופה, "המגף האיטלקי", פלרמו, הים הטיירני, מיצר סינה	איטליה ארץ של ניגודים יש בה ממאפייני האזור הים תיכוני וממאפייני יבשת אירופה
2. טבע - נופים וסביבה:	הרי געש בדרום איטליה, ההתפרצות הגעשית וסכנותיה, דרכי התמודדות האדם עם התפרצות הרי געש מבנה השטח במרכז איטליה- הרי האפנינים-קו פרשת מים. נהרות ונחלים, השתנות הצומח עם העלייה בגובה, קשיי מעבר בדרכים הרריות, הכרת אמצעי תחבורה שונים,	שימוש במפה פיזית, יישום ידע של כיוונים, הפקת מידע מטקסט, מיון וסיווג תוצרים של תופעות טבע, הפעלת שיקול דעת באשר להתיישבות באזור געשי והסקת מסקנות	אטנה, מגמה, לוע הר געש, הר געש פעיל, הר געש כבוי, לבה, סטרומבולי, קרקע וולקנית, הרי האפנינים, קררה, הארנו, הטיבר, יובל, אפיק, אדמת סחף, תחנה הידרואלקטרית, הרי האלפים, סכר, טורבינה, גנרטור, הרי האלפים, רכס הרים, מעבר הרים, קו פרשת מים, מנהרה בהרים, סקי,	על מנת להתפרס ולהתקיים מוכן האדם להתיישב אף במקומות מסוכנים (ליד הרי געש) עם העלייה בגובה מתדלדלת הצמחייה, באמצעות טכנולוגיה הצליח האדם להתגבר על מיכשולים פיזיים ולסלול דרכים בהרים.

= להרחבה

פרקי לימוד	מוקדי הוראה והצעות לסוגיות מרכזיות	דוגמאות לפיתוח מיומנויות חשיבה	מושגים	הערות והמלצות
2. טבע - נופים וסביבה: (המשך)	עמק הפו-הכרת מבנה עמק נהר, שלבים בהיווצרות עמק נהר ומעורבות האדם בתהליך זה, הפקת חשמל ממים, הרי האלפים: מבנה גובה תנאי אקלים, מעברי הרים,	השוואה בין מבנה פני השטח בשתי מדינות ים תיכוניות, איתור הרים, נהרות וערים במפה, הסקת מסקנות לגבי מיקום ערים, מדרש תמונה. גילוי זיקה בין גובה של מקום להשתנות הצומח. קריאה והבנה של תרשים: שלבים בהפקת חשמל ממים, התאמה בין מושגים לפרושם זיהוי במפה של רכס הרי האלפים, מעבר גבול וגבולות. הסקת מסקנות מתונה ומאזור ומטקסט זיהוי בעיה קיימת, פתרון הבעיה והסקת מסקנות		האדם מפיק תועלת כלכלית מתנאי טבע מיוחדים: מים בנהר והפרשי גבהים המאפשרים להפיק חשמל ממים. האדם מתגבר על מכשולים טבעיים באמצעות טכנולוגיה מפותחת



פרקי לימוד	מוקדי הוראה והצעות לסוגיות מרכזיות	דוגמאות לפיתוח מיומנויות חשיבה	מושגים	הערות והמלצות
3. א. האדם - תרבות איטליה העתיקה # ב. האדם- חברה התיישבות וכלכלה	היווסדות האימפריה הרומית. תקופת הרנסנס בה פעלו אנשי רוח וספרות כמיכאל אנג'לו ליאונרדו דה וינצ'י, הכרת ההבדלים בין דרום איטליה לצפונה, ההגירה מדרום איטליה לצפונה, אזור התעשייה המרכזי של איטליה תעשייה מפותחת בתחום המכונות המזון עיצוב ואופנה ותעשייה מודרנית. ריבוי טבעי נמוך, זיהום סביבתי בערים, פערים בין רמת פיתוח בצפון ובדרום. חשיבות ענף התיירות באיטליה: תיירות הררית, תיירות ים תיכונית, תיירות עירונית ותיירות חופים. הגורמים להפיכת מקום למוקד תיירות	מדרש תמונה קריאת תרשים, תכנון על פי מטרה מוגדרת מראש, השוואה בין חבלי ארץ על פי קריטריונים, זיהוי צורות נוף במפה כמו דלתה, יישום של מושגים נלמדים קשר סיבה תוצאה * ניתוח הקשרים בין הפיתוח ורמת העיור הגבוהה באיטליה לבין: זיהום סביבתי בערים לבין ריבוי טבעי נמוך טבלת השוואה בין אתרי תיירות: מיקום, גורמי משיכה ועונה מועדפת.	אימפריה, תקופת הרנסנס. מיכאל אנג'לו, ליאונרדו דה וינצ'י השוק האירופי, המשותף, חומרי גלם, ייבוא ייצוא, דלתא, תעשיית מכונות, תעשיית מזון ועיצוב, תעשיית אופנה, תעשייה מודרנית, עיור, ריבוי טבעי נמוך, רמת פיתוח ונציה, פירנצה, רומא, נפולי, תיירות הררית, תיירות ים תיכונית, תיירות עירונית, תיירות חופים	בין תחומיות- ביסוס על ידע קודם מתחום ההיסטוריה. תרבויות מן העבר השאירו את חותמן בכל שטחי התפשטותן. מדינות מוכרות וקונות משאבים, קרבה לשווקים גדולים הוא ייתרון כלכלי, תושבים מהגרים מאזורים נחשלים לאזורים מפותחים תיירות מהווה מקור הכנסה חשוב בכלכלת מדינה, האדם משקיע משאבים בשימור מורשת העבר.

תוכנית הלימודים לכיתה ו'

הארץ לאזוריה + ירושלים בירת ישראל

בכיתה ו' חוזרים הלומדים מהמרחב האזורי אל המרחב המקומי (לוקלי). בשנה זו הם לומדים לימוד גיאוגרפי של ארץ ישראל לאזוריה וירושלים בירת ישראל, תוך הדגשת האזור שבו מתגורר התלמיד והעמקה בו בדרך החקר. הלימוד בכיתה ו' מעמיק יותר ביחס לשנים הקודמות, ומבנה ידע גיאוגרפי ושפה גיאוגרפית. בחטיבת הביניים מכאנת תוכנית הלימודים להעמקה בהבנת מושגים גיאוגרפיים מקצועיים העוסקים במכלול התופעות והתהליכים המתקיימים בסביבה הטבעית ובסביבה האנושית, במרחב העולמי (גלובלי) ובמרחב המקומי (לוקלי). התוכנית מקשרת בין הידע שנרכש בבית הספר היסודי לידיע המורחב הנלמד במסגרת תוכנית הלימודים לחטיבה העליונה - 'גיאוגרפיה ופיתוח הסביבה' - אותה לומדים התלמידים המתמחים במקצוע זה (רובם בהיקף של חמש יחידות לימוד).

מסגרת התכנית (60 ש')

1. מבוא (1 ש')
2. ארץ ישראל ואזוריה הראשיים (17 ש')
3. מאפיינים ייחודיים של אזורי הארץ הראשיים (14 ש')
4. האזור שלי (18 ש')
5. ירושלים בירת ישראל (10 ש')

1. מבוא (1 ש')

מטרות התלמידים:

- יכחינו בין גבול טבעי, גבול פוליטי, גבולות בין אזורים
- ידעו למקם את ישראל במפת העולם ומפת המזרח התיכון
- יכירו את המושג "תבחין"

פרקי לימוד	מוקדי הוראה והצעות לסוגיות מרכזיות	דוגמאות לפיתוח כישורי למידה וחשיבה	מושגים	הערות והמלצות
מבוא (1 ש')	חיבור לתכנית כיתה ה' - מאזור הים התיכון וארצות המזרח התיכון למדינת ישראל		גבול, קנה מידה מפה פיסית מפה מדינית תבחין	- פתיחה לנושא הלימוד - חיבור בין מיומנויות כיתה ה' ומושגי מרחב שנרכשו בכיתה ה' לתכנית הנוכחית. - רצוי לפתוח בפעילות חווייתית

= להרחבה

2. ארץ ישראל ואזוריה הראשיים (17 ש)

מטרות התלמידים:

- יבינו מהם תבחינים לאיזור (zoning) ושעל פי תבחינים שונים תהינה חלוקות אזוריות שונות
- יכירו את המבנה הפיסי של ארץ ישראל
- יזהו את רצועות האורך של ישראל - מישור החוף, שדרת ההר, בקע ים המלח
- יזהו את הקשר בין מושגי אקלים בסיסיים לבין חלוקת ישראל לאזורי אקלים
- יכירו הכרות ראשונית את מקורות המים של ישראל ויבינו כיצד תפוצתם מאפשרת חלוקת הארץ לאזורי מזרע ושימון/ אזורים בהם יש מים זמינים/ אזורים בהם המים במחסור
- יסיקו לגבי הקשר בין תבחינים פיסיים לבין הדגם היישובי וצפיפות אוכלוסייה
- יכירו מושגי יסוד בכלכלת ישראל - תחבורה, חקלאות, תעשייה, תיירות
- יבינו את הקשר בין הדגם היישובי וצפיפות האוכלוסייה לבין מיקום תשתיות ענפי הכלכלה העיקריים
- יכירו את חלוקת הארץ לאזורי משנה וידעו למקם אותם על המפה

פרקי לימוד	מוקדי הוראה והצעות לסוגיות מרכזיות	דוגמאות לפיתוח כישורי למידה וחשיבה	מושגים	הערות והמלצות
2.1 תבחינים לחלוקת הארץ לאזורים - פתיח (1 ש')	• אזור וגבול - מהות המושגים • "התבוננות גאוגרפית" ככלי לניתוח מרחבי • דרכים שונות לחלוקת הארץ לאזורי משנה	- הצגת "שאלות הגאוגרף"² - זיהוי ומיון של סוגי תבחינים - זיהוי מידע מסוגות שונות של טקסטים (תמונות, מפות, טבלאות ותרשימים) על מגוון הנופים הטבעיים והקשרים ביניהם.	גבול אזור, תבחינים פיסיים, תבחינים אנושיים	- על מנת להבין מהו תבחין לחלוקה וכיצד כל תבחין יביא לחלוקה אזורית שונה- מומלץ להתחיל מהמוכר והידוע. דוגמאות לפעילות פותחת - חלוקת בית הספר / שכונת המגורים על גבי תרשים לאזורים שונים על פי קריטריונים שונים

2 "שאלות הגאוגרף" המופיעות במבוא הבוחנות את טיב מערכת יחסי אדם -סביבה הינן הבסיס לאופן חקירת הארץ לאזוריה בתכנית הלימודים לכיתה ו'. להרחבה ראו רציונאל התוכנית.

= להרחבה



פרקי לימוד	מוקדי הוראה והצעות לסוגיות מרכזיות	דוגמאות לפיתוח כישורי למידה וחשיבה	מושגים	הערות והמלצות
2.2 חלוקה על פי תבליט (3 ש) השתנות מימד הגובה במפת תבליט	מושגי יסוד של גובה ותבליט	- התנסות: מפת תבליט, מימד הגובה. - הכרות עם נקודות גובה משמעותיות בישראל (היכן הכי גבוה? היכן הכי נמוך?) - למידה פעילה ושיתופית - הכנת מפת תבליט שימוש במיומנויות קריאת מפה: הוצאת נקודות גובה ממפת ישראל הפיסית (הר תבור, הכרמל, תל אביב, ירושלים, מצפה רמון, עיר המגורים של התלמיד) - הכרות עם ייצוגי מידע שונים של גובה: נקודות גובה, מפה פיסית מפת תבליט, גרף גבהים	תבליט מפת תבליט הר, רכס הרים רמה מישור, עמק	- עבודה עם מפת תבליט (מודל, לא מפה מקוונת). - יצירת מודל התבליט מחומרים שונים (פלסטלינה, קרטון ועוד) - מעקב עם האצבע לאורך חתכים שונים (חתך רוחב מהים לים המלח, לאורך שדרת ההר). - חילוץ נקודות גובה ממפת ישראל הפיסית לנקודות משמעותיות (חרמון, ירושלים, מצפה רמון, תל אביב..) - לכיתות מתקדמות (אופציונאלי) מאפייני הגובה וטווחי הגובה בכל רצועה - האם אחידים? שינוי לאורך הבקע מהחולה, ירידה לכנרת, ירידה לים המלח ועלייה חזרה עד גובה פני הים במפרץ אילת #

פרקי לימוד	מוקדי הוראה והצעות לסוגיות מרכזיות	דוגמאות לפיתוח כישורי למידה וחשיבה	מושגים	הערות והמלצות
2.2 חלוקה על פי תבליט (3 ש) השתנות מימד הגובה במפת תבליט (המשך)				- התמקדות בגובה ביותר (החרמון) ובנמוך ביותר (ים המלח) (נקודות גובה כגובה מוחלט מעל פני הים). לציין שים המלח הנמוך ביותר מבחינה עולמית, החרמון הר בגובה בינוני (להשוות לפסגות גבוהות בעולם). # מה ההפרש ביניהם (גובה יחסי) (סך משרע הגובה בישראל). גובה משתנה- כגון מפלס (הכנרת, השתנות שנתית, ים המלח ירידה מתמשכת - המפלס של המקום הנמוך בעולם הולך ויורד)

פרקי לימוד	מוקדי הוראה והצעות לסוגיות מרכזיות	דוגמאות לפיתוח כישורי למידה וחשיבה	מושגים	הערות והמלצות
רצועות האורך בישראל ומאפייני התבליט והנוף שלהן	• חלוקה לרצועות האורך: מישור החוף, שדרת ההר, בקע ים המלח • הכרות עם חתך גובה (חתכים מאפיינים)	- הבחנה בקיומן של שלוש רצועות האורך בתבליט וחלוקתן המשנית. - פיתוח מיומנויות גאוגרפיות מרחביות: קריאת חתך גובה יצירת חתך גובה # השוואה בין רצועות האורך השונות על פי מאפייני התבליט	גובה פני הים שדרת ההר בקע ים המלח מישור החוף משרע גובה # גובה מוחלט וגובה יחסי # חתך גובה	- קריאת חתכי גובה שונים - יצירת חתכי גובה בצורה מקוונת # - למתקדמים: ב-Google Earth "מצב טיסה" ניתן לטוס מעל מקומות וכך להבין את השתנות מימד הגובה #

פרקי לימוד	מוקדי הוראה והצעות לסוגיות מרכזיות	דוגמאות לפיתוח כישורי למידה וחשיבה	מושגים	הערות והמלצות
2.3 חלוקה על פי אקלים ומים (6 ש)				- בחינת אזורי הארץ על פי אקלים ומים מאפשרת מספר אפשרויות לחלוקה לאזורים: • חלוקה על פי משקעים לאזורים לחים ואזורים צחיחים • חלוקה על פי טמפרטורות • חלוקה על פי זמינות המים בישראל • הכרות עם אזורי האקלים בישראל תאפשר ליצור את הקשר בין התבחינים הנ"ל לחלוקה • מומלץ להדגיש כי תבחינים אלו יוצרים חלוקה שונה מהחלוקה לרצועות אורך על פי התבליט בלבד



פרקי לימוד	מוקדי הוראה והצעות לסוגיות מרכזיות	דוגמאות לפיתוח כישורי למידה וחשיבה	מושגים	הערות והמלצות
2.3.1 אקלים באזורי ישראל (3 ש) משקעים בישראל	• מושגי היסוד • תפרוסת המשקעים של ישראל • קו 200 מ"מ כגבול (דינמי) בין מזרע לשימון/ גבול הצחיחות	- הסקה - לגבי הקשר בין משקעים לבין קביעת גבול בין אזורי אקלים (בשונה מהרציונל לחלוקת רצועות האורך של ישראל)	אקלים משקעים: גשם, ברד, שלג, טל מפת גשם בישראל (קו שווה גשם), מדידת גשם, גבול 200 מ"מ (גבול הצחיחות)	- שימוש במפה אינטראקטיבית של תחנות מדידת גשם- כולל נתונים שנתיים, השוואתיים, שעתיים
טמפרטורה בישראל	• מושגי היסוד • תפרוסת טמפרטורות	- השוואה והסקה: מפת טמפרטורה בישראל - על פי מפה זו תתבצע חלוקה שונה לאזורים ראשיים בישראל. בחינת הקשר בין חלוקה על פי טמפרטורה לחלוקה על פי המשקעים - ייצוג המידע בדרכים מגוונות: מפות, גרפים, תרשימים, חילוץ מידע מאתרי מידע	מעלות צלסיוס קרה שרב # טמפרטורת מקסימום ומינימום טמפרטורה ממוצעת לחודש החם והקר מפות טמפרטורה	- מעקב אחרי תחזית מזג האויר בחדשות במשך מספר ימים והשוואת טמפרטורה / גשם בין אזורי הארץ השונים - הצבת מד טמפרטורה בחצר בית הספר ורישום התנודה היומית
אזורי אקלים בישראל	• מאפייני אזורי האקלים הראשיים של ישראל - אקלים ים התיכוני/ אקלים צחיח למחצה (ערבתי) / אקלים מדברי צחיח • חלוקת הארץ לשלושה אזורי אקלים	- השוואת מאפייני אזורי האקלים הראשיים: טמפרטורה/משקעים/ צומח # - יצירת קשרים בין התבחינים השונים (טמפרטורה, משקעים) - ניתוח והסקה: קריאת קלימוגרף וניתוחו	קלימוגרף אזורי אקלים בישראל: אקלים ים תיכוני אקלים צחיח למחצה (ערבתי) אקלים מדברי צחיח	

= להרחבה



פרקי לימוד	מוקדי הוראה והצעות לסוגיות מרכזיות	דוגמאות לפיתוח כישורי למידה וחשיבה	מושגים	הערות והמלצות
2.3.2 המים באזורי ישראל (3 ש) מחזור המים - מים עיליים ומי תהום	• מושגי יסוד • אקוות ראשיות בישראל	- ייצוג המידע בדרכים מגוונות: מפות, גרפים, תרשימים, חילוף מידע מאתרי מידע	מחזור המים מים עיליים, מי תהום אקווה אקוויקלוד # מעין באר אגן היקוות	- המים בישראל ילמדו בהתייחסות אזורית. יש לקשור בין מאפייני משק המים בישראל לשונות בין אזורי הארץ - מפת האקוות ומפעלי המים העיקריים של ישראל באתר רשות המים
זמינות מקורות המים בישראל	• זמינות מקורות המים בישראל כתבחין לחלוקה אזורית - אבחנה בין ארץ מזרע וישימון, אבחנה בין אזורים לחים לאזורים צחיחים/ הקבלה בין אזורי אקלים לאזורי זמינות המים בישראל • מערכת המים בישראל (הכרות כללית): הכנרת והמוביל הארצי, מתקני התפלה, מים מושבים • צרכני המים בישראל - צריכה ביתית, חקלאות תעשייה • השפעות האדם על מאזן המים ואיכות המים של הנחלים ואגני ההיקוות הגדולים - הקשרים סביבתיים	- השוואה והסקה: הבנת הקשר בין מאפייני האקלים שנלמדו לזמינות המים באזורי הארץ השונים - ייצוג המידע בדרכים מגוונות: בעזרת טבלאות וגרפים (מים לצריכה ביתית, לחקלאות # ולתעשייה) להכרות עם נתוני צריכת המים בישראל - פיתוח אחריות סביבתית והבנת השפעת האדם על מאזן המים/ זמינות המים / ואיכות המים בישראל #	התפלה השבה מי קולחין מים מושבים מוביל ארצי	- נתוני אגן הכנרת, ספיקות נחלים, אגן ים המלח כולל מפלסים, מדידות יומיות תחת הלשונית "מקורות מים" באתר רשות המים #

= להרחבה

פרקי לימוד	מוקדי הוראה והצעות לסוגיות מרכזיות	דוגמאות לפיתוח כישורי למידה וחשיבה	מושגים	הערות והמלצות
2.4 חלוקה על פי דגם יישובי-כלכלי בישראל (6 ש)				- החלוקה לאזורים בישראל על פי דגם כלכלי-יישובי יכולה להתבצע בדרכים שונות: • על פי החלוקה לאזורים צפופי אוכלוסייה ודלילי אוכלוסייה • על פי חלוקה לאזורים עירוניים ואזורים כפריים • חלוקה על פי אזורים מנהליים בישראל • על פי אזורי גלעין ושוליים



פרקי לימוד	מוקדי הוראה והצעות לסוגיות מרכזיות	דוגמאות לפיתוח כישורי למידה וחשיבה	מושגים	הערות והמלצות
2.4.1 אוכלוסייה ויישובים כ 4 ש'	• תפרוסת וצפיפות האוכלוסייה בישראל • ארבעת המטרופולינים בישראל - מיקומם והשפעתם על האזורים בהם הם נמצאים כמוקדי עסקים - תל אביב - מישור החוף המרכזי - ירושלים - שדרת ההר - חיפה - הר הכרמל ומישור החוף הצפוני - באר שבע - הנגב • תפרוסת האזורים הכפריים בישראל • אזורים מנהליים בישראל- דגם החלוקה למחוזות ולנפות - "צפון" (מחוז צפון ומחוז חיפה) - "מרכז" (מחוז מרכז, מחוז ת"א ומחוז ירושלים), - ו"דרום" (מחוז דרום).	- זיהוי רכיבים וקשרים בין מושגים גאוגרפיים - מספר תושבים, תפרוסת וצפיפות אוכלוסין - זיהוי רכיבים וקשרים בין אזורים כפריים ומיקומם ובין חקלאות כענף כלכלי (הנושא העוקב) - השוואה בין תבחינים שונים לאזורי "צפון" "מרכז" "דרום"	צפיפות אוכלוסייה מטרופולין נוף עירוני נוף כפרי מחוזות ונפות	- נושא החלוקה לאזורים מנהליים תפקידו לאפשר הבנת קריאת מפות ונתונים רשמיים בהם הנתונים מקובצים על פי מחוזות ונפות. המטרה הינה הכרות בלבד ולא העמקה בנושא. - מומלץ לערוך הכרות עם אתרי הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה (הלמ"ס) ואתר המרכז למיפוי ישראל (מפ"י)

פרקי לימוד	מוקדי הוראה והצעות לסוגיות מרכזיות	דוגמאות לפיתוח כישורי למידה וחשיבה	מושגים	הערות והמלצות
2.4.2 ענפי כלכלה באזורי ישראל 2 ש'	• הכרות עם ענפי הכלכלה העיקריים: חקלאות, תעשייה, תיירות, תחבורה • גלעין (ליבה) ושוליים (פריפריה) - מאפיינים יישוביים, חברתיים וכלכליים	- הסקת מסקנות ויצירת קשר בין תבחיני פיזור האוכלוסייה, מטרופולינים, מסחר, חקלאות ותעשייה (כבדה והיי טק) לבין גלעין ושוליים - הסקת מסקנות: דרכים שונות ומגוונות לחלוקת ארץ ישראל	חקלאות תעשייה תיירות תחבורה גלעין ושוליים	- הכרות ראשונית בלבד עם ענפי הכלכלה. בפרק "האזור שלי" על פי מאפייני האזור יתעמקו במאפיינים הרלוונטיים (בעמקים לדוגמא ילמדו מאפייני חקלאות לעומק) - מיקוד במונחים "גלעין" ו"שוליים". גלעין כמרכז כובד הן של כמות אוכלוסייה, צפיפות אוכלוסייה, מרכז עסקים ארצי ובינלאומי, שוליים על פי מרחק מהגלעין, כיצד מעגלים הולכים ומתרחקים משתנים במאפייניהם

פרקי לימוד	מוקדי הוראה והצעות לסוגיות מרכזיות	דוגמאות לפיתוח כישורי למידה וחשיבה	מושגים	הערות והמלצות
2.5 האזורי משנה בישראל (1)	חלוקה לאזורי משנה על פי מאפיינים עיקריים	מיזוג - הבנת הקשר בין תבחינים לבין התווית גבולות בין אזורים		- כל אחת משיטות החלוקה ניתנת לחלוקת משנה מפורטת. הדגש בשעור זה יהיה על חלוקת משנה של יחידות התבליט הראשיות (רצועות האורך), תוך הבנה שבעת החלוקה נוספים גם תבחינים נוספים (אקלים, כלכלה ועוד). - מומלץ להשתמש במשחקים שונים מהרשת למיקום אינטראקטיבי של אזורים ומקומות (למשל המשחק באתר קק"ל)

3. מאפיינים ייחודיים של אזורי הארץ הראשיים (14 ש)

מטרות התלמידים:

- יכירו מאפיינים וסוגיות מרכזיות של אזוריה הראשיים של ישראל
- יישמו תבחינים שונים שנלמדו דרך התכונות בסוגיה מרכזית על אזורי הארץ הראשיים
- ינתחו סוגיות יחסי אדם-סביבה בדרך של שאילת שאלות
- יתנסו בפתרון בעיות בסוגיות אדם סביבה
- יסבירו את קשרי הגומלין בין תנאים פסיים לתפוצת תופעות אנושיות באזורי הארץ הראשיים

חזרה לתוכן

פרקי לימוד	מוקדי הוראה והצעות לסוגיות מרכזיות	דוגמאות לפיתוח כישורי למידה וחשיבה	מושגים	הערות והמלצות
3.1 מישור החוף- תחרות על שימושי הקרקע (3 ש)	• מישור החוף בין הים לבין ההר התורמים לעיצובו • תמורות בשימושי הקרקע והתחרות ביניהם - מעבודת האדמה, לשירותים ותעשייה - פיתוח מול שימור הסביבה - מגורים ואוכלוסייה - מטרופולין "גדרה עד חדרה" • חלוקה לאזורי משנה של מישור החוף: מישור החוף הצפוני, השרון ומישור החוף הדרומי • פתרונות אפשריים למיתון הקונפליקטים במישור החוף (כגון עידוד תחבורה ציבורית, תמריצים לתעסוקה בפריפריה) # • נמלים במישור החוף בעבר (סיבות למיקום) ובהווה (השפעה על עורף החוף) # • נסיגת מצוק הכורכר בשרון- תנאים פיסיים והשפעת האדם #	- זיהוי רכיבים וקשרים - הבנת הקשר המרחבי בין גורמים שונים (הים, ההר, מישור החוף) - ניתוח תפרוסות של שימושי קרקע בעזרת מפות, גרפים ותרשימים. - העלאת מגוון נקודות מבט בנושא תחרות על שימושי הקרקע דרך הצגתם של קונפליקטים - הפקת מידע באמצעות מפת שימושי קרקע - ניתוח השוואתי בין אזורים שונים בתוך מישור החוף # - זיהוי רכיבים וקשרים: אפיון הקשרים בין נתונים פיסיים לבין תפרוסת של תופעה אנושית (למשל מיקום נמלים) ; אפיון הקשרים בין תופעות טבע והשפעת האדם #	שימושי קרקע קונפליקטים על שימושי קרקע פרוור זחילה עירונית	- אפשרות בחירה לצמצם שעות לימוד לאזור הראשי בו נמצא "האזור שלי"- ולהרחיב אזורים ראשיים אחרים - מומלץ לאפיין את שימושי הקרקע המתחרים זה מול זה - למשל דרישה גוברת למגורים - כרסום בשטחי חקלאות ושטחים פתוחים; מיקום תעשיות - איום על האקוויפר; פיתוח חופי רחצה ותשתיות צמודות לקו החוף (תעשייה, נמלים וכו') - פגיעה באזור ההטלה של צבי ים - עבודה קבוצתית - יצירת רשימת הצעות לשיפור/ מיתון הקונפליקטים של שימושי הקרקע # - הצגת התוצרים בדרכים יצירתיות ומגוונות #

= להרחבה

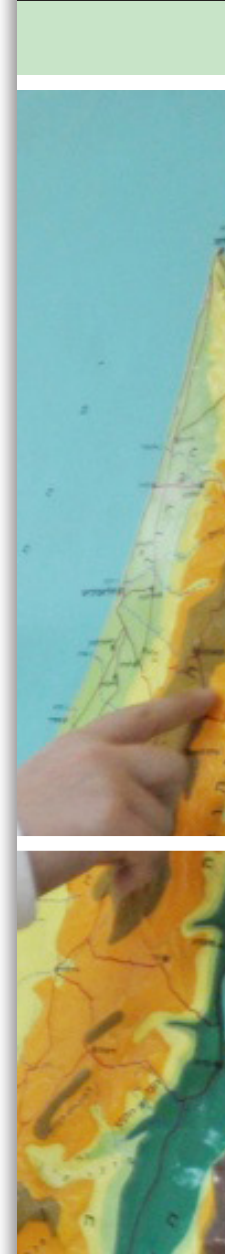
פרקי לימוד	מוקדי הוראה והצעות לסוגיות מרכזיות	דוגמאות לפיתוח כישורי למידה וחשיבה	מושגים	הערות והמלצות
3.1 מישור החוף- תחרות על שימושי הקרקע (3 ש) (המשך)		- העלאת מגוון נקודות מבט (הצעות לשיפור/ למיתון קונפליקטים; מדוע תפוצת תופעה מסוימת הינה כפי שהינה) ובחינתן באופן ביקורתי # - הבניית אחריות סביבתית - בחינת השלכות של התערבות האדם בתהליכים טבעיים # - ייצוג המידע בדרכים מגוונות (למשל - תרשים זרימה של שרשרת השפעות גומליון) #		



פרקי לימוד	מוקדי הוראה והצעות לסוגיות מרכזיות	דוגמאות לפיתוח כישורי למידה וחשיבה	מושגים	הערות והמלצות
3.2 נגב - יחסי מדבר ואדם (4 ש)	• האקלים כמעצב המרחב - מאפייני האקלים של הנגב • נופים מדבריים • מאפייני האוכלוסייה ויישובים • דרכי התמודדות עם תנאי מדבר • חלוקה לאזורי משנה של הנגב • הנגב כ"חצר אחורית" # • פיתוח הנגב מחזון בן גוריון ועד עיר הבה"דים #	- השוואת תבחינים בין הנגב לאזורים אחרים- שטח הנגב, צפיפות האוכלוסייה, שטח שמורות טבע - זיהוי רכיבים וקשרים: אפיון הקשרים בין הנתונים הפיסיים לבין תפרוסת מאפייני האוכלוסייה והיישובים - ניסוח טיעון מורכב (הכולל כמה טיעוני משנה) העוסק בסיבות להיותו של הנגב "חצר אחורית" # - קבלת החלטות: העלאת חלופות ובחינתן באופן ביקורתי - אסטרטגיות לפיתוח הנגב #	שיטפונות בורות מים צומח מדברי בדווים # NIMBY	- בנושא הנגב כחצר אחורית מומלץ להתייחס לעובדה כי בשל אוכלוסייה דלילה וריחוק - משיכת מפגעים (שטחי אש, מטמנות, תעשיות כבדות) # - בנושא פיתוח הנגב והתמודדות עם תנאי המדבר מומלץ להתייחס לנושאים: בן גוריון בשדה בוקר, באר שבע כ"עיר גנים", הקמת ערי הפיתוח והתמודדותן לאורך שנים, מהלכי פיתוח במאה ה-21 - עיר ההדים, קריות היי טק, מצפה רמון כעיר תיירות מדברית #

פרקי לימוד	מוקדי הוראה והצעות לסוגיות מרכזיות	דוגמאות לפיתוח כישורי למידה וחשיבה	מושגים	הערות והמלצות
3.3 בקע ים המלח - הבקע כשבר גאולוגי והשפעותיו (4 ש) • הגאולוגיה של בקע ים המלח • תופעות לאורך הבקע: ציר גבול, ציר נדידה, פרוזדור אקולוגי, המקום הנמוך בעולם # • חלוקה לאזורי משנה של בקע ים המלח : בקעת כנרות, בקעת הירדן וים המלח, ערבה • תגובת שרשרת סביבתית בים המלח • ייבושה של ימת החולה והצפתה מחדש	- הבנת הקשר המרחבי בין גורמים שונים: הגיאולוגיה של הבקע והשפעתה על פיזורן המרחבי של תופעות גאוגרפיות שונות - זיהוי רכיבים וקשרים, סיבה ותוצאה: זיהוי שרשרת התגובות הסביבתיות באזור ים המלח - הבניית אחריות סביבתית - מעשי האדם בעבר ובהווה משפיעים על המערכת האקולוגית בהווה ובעתיד (ים המלח, עמק החולה) # - פיתוח חשיבה ביקורתית בהקשר של דילמות סביבתיות ומוסריות	קו שבר גאולוגי שבר תזוזה אופקי # ימת הלשון # מעיינות העתק # ציר נדידה פרוזדור אקולוגי #	- הבנת הקשר בין פעולות במעלה אגן ים המלח לירידת המפלס ולתגובת שרשרת סביבתית (התחתרות לאחור של נחלים, תופעת הבולענים, הסטת מעיינות, פגיעה במערכת האקולוגית, עצירת פיתוח); פעילות מפעלי ים המלח ותגובת השרשרת הנוצרת (תרומה לירידת המפלס באגן הצפוני, עליית מפלס בריכה מספר 5, פגיעה במלונות, כריית חומר ואדי במניפות הנחלים, זיהום אויר) # - ייבוש החולה - תגובת השרשרת הסביבתית- ההחלטה על הצפה מחדש ותגובת המערכת האקולוגית להצפה זו הינה דוגמא מיוחדת לאופן בו התערבות האדם משפיעה על המערכת האקולוגית (באופן שאיננו יכולים לצפות אותו מראש), כמו גם על שינוי לאורך זמן בתפיסות סביבתיות. #	

= להרחבה



פרקי לימוד	מוקדי הוראה והצעות לסוגיות מרכזיות	דוגמאות לפיתוח כישורי למידה וחשיבה	מושגים	הערות והמלצות
3.4 שדרת ההר - מסורתיות ומורשת (3 ש)	• השפעות המבנה הפיסי על נגישות ועל דגם ההתיישבות בעבר ובהווה • אזור ההר כפסיפס של תרבויות - כפרים ערביים, דרוזים, צ'רקסים, יישובים יהודיים • חקלאות מסורתית כדגם לביטוי מסורתיות ומורשת באזור ההר • חלוקה לאזורי משנה של שדרת ההר: גליל (עליון ותחתון), יהודה ושומרון • קברי צדיקים וקדושה בגליל # • שריפות יער וחורש #	- הבנת הקשר המרחבי בין גורמים שונים: מבנה ונוף בשדרת ההר המשפיעים על דגם התיישבות - ניתוח השוואתי - חקלאות מסורתית מול חקלאות מודרנית, יתרונות וחסרונות באזור ההר - הבניית אחריות סביבתית - גורמים אנושיים לשריפות יער והשפעותיהן #	מורשת חקלאות מדרגות חקלאות בעל חקלאות שלחין דרוזים צ'רקסים	- אחת הדוגמאות למסורתיות היא עלייה לקברי צדיקים. מחד, תופעה עתיקה ומסורתית, אך מאידך תופעה מתפתחת הכוללת קהלים חדשים ורחבים, "קידוש" אתרים ופיתוחם כאתרי ביקור, תפילה ובקשת ברכה. # - שריפות יער וחורש הינן תופעה המחייבת התמודדות מתמדת באזור ההר. דרך נושא השריפות ניתן לראות שינוי תפיסתי בייעור בישראל בעשורים האחרונים (מעבר ממחטניים לעצי חורש), ניתן לדון גם במשמעות האקולוגית של שריפות ובדרכי התמודדות עם שריפות יער #

4. "האזור שלי" - (18 ש')

נושא זה שונה באופן הצגתו היות שתלמידים באזורים שונים ילמדו על אזור מגוריהם. בטבלה להלן מופיעה תת-חלוקה מומלצת של שעות הוראה ומהלך הלימוד, בגישה הרגיונלית הקלאסית - תיאור המבנה, אקלים, דמוגרפיה, כלכלה, סביבה וכן הלאה, אך מורה יכול לבחור ללמד פרק זה אחרת למשל להתחיל מהסוגיה המרכזית ודרכה לבחון את כל היבטי האזור, לעבוד בשיטות של למידה בדרך החקר והוראת עמיתים, שילוב רב יותר של הוראה חוץ כיתתית ועוד - יש להשאיר למורה חופש פעולה.

מטרות התלמידים:

- יכירו לעומק את אזור מגוריהם
- יישמו תבחינים שונים שנלמדו דרך התכונות בסוגיה מרכזית
- יכירו סוגיות יחסי אדם-סביבה בדרך של שאלת שאלות
- יקשרו נושאים אקטואליים ללמידה בדרך החקר באזורם

דרכי הוראה :

- בחינת כל אזור תחל במיקומו וקישורו לאזורי-העל שנלמדו
- בחינת "האזור שלי" תערך בעזרת סוגיה מאפיינת ומרכזית -סוגיה זו תקושר לכלל המאפיינים הפיסיים, האנושיים, ההיסטוריים, הכלכליים והסביבתיים.
- מושגים בנושא מאפיינים יישוביים וכלכליים (אשר לא נלמדו בפרק "ארץ ישראל ואזוריה הראשיים") ובנושאים היסטוריים ילמדו בהקשר למאפייני "האזור שלי".
- למשל - באזור העמקים יילמדו מושגים הקשורים לחקלאות, באזור הנגב יורחבו מושגים הקשורים למאפיינים גיאוגרפיים והיסטוריים של ההתיישבות בנגב, ומושגים בנושא תעשייה כבדה ומחצבים בעוד באזור מישור החוף המרכזי ניתן להרחיב מושגים בנושא תחבורה.
- פרק "האזור שלי" לא יופיע בספר הלימוד. יש צורך למורה שיפרט את המתודולוגיה ואת ההצעות להוראת אזורי הארץ השונים.
- מומלץ לקיים שיעור מתודולוגי - הכרות עם חומרי הלמידה ושיטות הלמידה כגון אתר האינטרנט שירכז את החומרים, טבלאות של נתוני אוכלוסייה, נתוני גשם וטמפ' ארציים, מפות מקוונות ומערכות מידע גיאוגרפיות (GIS) מקוונות, ועוד, כמו גם הכרות עם אתרים העוסקים בבעיות סביבה ואקטיביזם סביבתי.
- רצוי שהלמידה תתבסס ככל שניתן על למידה בדרך החקר ועל למידת עמיתים.
- הלמידה תתבסס ככל הניתן על **נושאים אקטואליים** המתרחשים באזור הנלמד. לדוגמה - התמוטטות המצוק החופי. דרך סוגיה זו ניתן היה ללמוד את כלל מאפייני האזור - כמו גם למצוא שלל חומרים ברשת האינטרנט לעמדות השונות בסוגיה. כמו כן מומלץ לשלב סוגיות ספציפיות מהסביבה הקרובה למגורי התלמיד.
- רצוי שהלמידה תשלב לפחות יום סיור אחד להכרות עם הסוגיות הנלמדות באזור הנחקר.
- בחינת כל אזור תכלול חלוקתו **לאזורי משנה** על פי תבחינים שנלמדו ומיקום אלמנטים גאוגרפיים עיקריים (נחלים עיקריים, ערים, יישובים, הרים) (יכול להוות תרגיל/ כיתה/ בית/ עצמאי/ סיכום)

פרקי לימוד	הצעות למוקדי הוראה וסוגיות מרכזיות
4.1 מיקום וגבולות (2 ש') • מיקום "האזור שלי" על גבי מפת ישראל • זיהוי גבולות האזור על פי התבחינים השונים שנלמדו • מיקום "האזור שלי" באזורים הראשיים	
4.2 מאפייני האזור (12ש')	
4.2.1 מאפייני "האזור שלי" מבחינה פיסית ואקלימית (2 ש') • אפיון האזור במדדים כמותיים ובני מדידה מתוך מפות, טבלאות וגרפים מאתר האינטרנט של התוכנית בנושאי: תבליט, טמפרטורות, דגם משקעים, קרקע ומסלע, כיסוי צומח, מים וזמינותם (נחלים עיקריים, מעיינות, מפעלי מים מרכזיים) # • הגדרת "האזור שלי" מבחינת משרע בנתוני התבחינים הפיסיים למשל - הגובה באזור שלי נע בין 50-500 מטר. על בסיס תבחין הגובה ניתן לחלקו לאזורי משנה ברורים ; כמות המשקעים הממוצעת השנתית נעה בין 400-600 מ"מ גשם בתחנות המדידה השונות באזור שלי - על כן האזור שלי שייך לאזור הים תיכוני; וכן הלאה	
4.2.2 מאפייני "האזור שלי" מבחינה היסטורית תרבותית ואנושית (3 ש') • "האזור שלי" מבחינת אוכלוסייה והתיישבות: יישובים צורתם וגודלם, מהו הרכב האוכלוסייה (אוכלוסייה הומוגנית או הטרוגנית, קבוצות מיעוט באוכלוסייה ומאפייניהן, עדות ודתות) # • התמקדות בעיר מרכזית באזור שלי - מאפייניה וכוח השפעתה על האזור • מורשת ותרבות - מאפייני ההתיישבות, נופי מורשת, אתרי מורשת, סיפורי מורשת	

פרקי לימוד	הצעות למוקדי הוראה וסוגיות מרכזיות
4.2.3 מאפייני הכלכלה באזור שלי (4 ש')	• חקלאות - אופי החקלאות והגידולים החקלאיים - יצירת הקשר בין מאפיינים פסיים (אקלים, זמינות מים וסוג הקרקע) לבין אופייה של החקלאות באזור שלי; איומים על החקלאות • תעשייה - מפעלים מיוחדים שמאפיינים את "האזור שלי" • תיירות - אתרי ביקור משמעותיים כגון שמורות טבע, גנים לאומיים, פארקים, יערות, מסלולי טיול, אטרקציות של תיירות דתית / תרבותית (התמקדות במאפיין מרכזי) • תחבורה - מאפיין ייחודי של תחבורה ונגישות באזור שלי (נתיבי תנועה מאפיינים, יוממות אל או מ"האזור שלי", יישובי שינה) • מאפיין כלכלי מייצג לאזור שלי (למשל: חקלאי, תעשייתי, עירוני, ליבה מסחרית)
4.3.4 היבטים סביבתיים באזור שלי (2 ש')	• ייחודיות סביבתית (בתי גידול מאפיינים או מיוחדים) • איומים או אתגרים סביבתיים (מפעל מזהם, נחל בשיקום, זיהום אוויר, אבק, כרייה וחציבה, מטמנות אשפה, מפעלי מחזור או מהלכים עירוניים להפרדת פסולת, מועצה ירוקה/ בית ספר ירוק, מאבקים סביבתיים באזור שלי ועוד)
4.3.5 מיזוג מאפייני האזור (3 ש')	• מציאת הקשרים בין מאפיינים שונים בתוך האזור • סיווג מאפייני "האזור שלי" בגישת ההתבוננות הגאוגרפית3 ככלי וכתבנית לחקר יחסי הגומלין אדם-סביבה המאפשרת שאילת שאלות (כגון: מדוע תופעה מרחבית מסוימת קיימת? מדוע היא ממוקמת דווקא במקום זה? כיצד היא התפתחה? מה השפיע על דגם התפוצה שלה? מה יקרה אם נשנה אחד מגורמי ההשפעה?) # • חלוקת "האזור שלי" לאזורי משנה על בסיס התבחינים השונים (למשל אזור הגליל - גליל עליון, גליל תחתון, גבעות אלונים שפרעם, בקעת בית הכרם) • הצצה מעבר לגבולות האזור לאזורים נושקים - השפעות זולגות #
4.4 חקר האזור דרך סוגיה / סוגיות מרכזיות (4 ש')	• בחינת האזור דרך סוגיה מרכזית מאפיינת (רשימת ההצעות לסוגיות מופיעה להלן)

חלוקה לאזורי משנה⁴ והצעות לסוגיות מרכזיות לכל אזור:

אזור ראשי	אזור משני	סוגיות מרכזיות	סוגיות מרכזיות - פירוט
בקע ים המלח ⁵	בקעת החולה	"עגורים כענף כלכלי"	שילוב תנאים טופוגרפיים, אקלימיים, הידרולוגיים שהביאו להתהוותה של ביצת החולה, תפקידה של החולה כמסנן לכנרת, הסיפור ההיסטורי של הייבוש, הכבול, חקלאות שלא צלחה, שמורת הטבע החולה (אמנת RAMSAR - ייחודיות בינלאומית), סוגיה - האם ניתן להשיב את הגלגל לאחור? אגמון החולה, חיבור לציר הנדידה שנלמד בפרק הקודם (בקע), העגורים - קונפליקט סביבתי עכשווי - מי יאכיל את העגורים? תיירות חורף
	בקעת כנרת	- של מי הכנרת? - הכנרת כמאגר מים ארצי	- התבוננות דרך סוגיה של "משאבים ציבוריים" וזכות הציבור לגישה חופשית לחופי הכנרת - סוגיית המפלסים, איכות המים מול שימושים אחרים כגון חופי רחצה, לחצי פיתוח בחופים, תיירות
	בקעת הירדן וים המלח	ים המלח בגישה מערכתית	דוגמא קלטית של "אפקט הפרפר" כיצד בעיה סביבתית יוצרת שלל בעיות נוספות - השפעות ממעלה האגן - סכר דגניה וסכירת נחלי עבר הירדן - ירידת המפלס, בולענים, ניצול משאבים, סיפורו של מפעל האשלג (נובומייסקי), ייחודו של ים המלח, ים בינלאומי, "פלא עולם"?
	ערבה	התמודדות עם תנאי קיצון מביאה לחדשנות	חדשנות בחקלאות (גידולים מבכירים, התמודדות עם מים מליחים, המו"פים החקלאיים) חדשנות באנרגיה חלופית. התבוננות נוספת באזור זה - העיר אילת - ייחודיות וחשיבותה האסטרטגית למדינת ישראל

חזרה לתוכן

- 4 ישנן חלוקות שונות לאזורי משנה בישראל. צוות התכנית מציג הצעה אחת בטבלה. לדוגמא, ניתן לחלק את הנגב לאזורי משנה (בקעת באר שבע, הר הנגב, הרי אילת) אך צוות התכנית סבר שחלוקות מפורטות יותר אינן מתאימות לרמת התלמידים בכיתה ו'⁶
- 5 "בקע ים המלח" כולל את כל אזור הבקע מבקעת החולה ועד דרום הערבה, וקרוי כך על שם התופעה הדומיננטית

= להרחבה



אזור ראשי	אזור משני	סוגיות מרכזיות	סוגיות מרכזיות - פירוט
שדרת ההר	גליל	פסיפס אנושי	אוכלוסייה הטרוגנית - בבחינת הסוגיה מדוע תפרוסת האוכלוסייה הינה כפי שהינה ניתן להגיע לכל התבחינים: בשל המבנה הפיסי - בעבר היישובים התרכזו בפסגות, חקלאות בעמקים הצרים, בעיות נגישות, האקלים והמבנה יוצרים דגם נחלים, יערות ושטחים פתוחים. מי היא האוכלוסייה (התמקדות בפסיפס בגיוון, צ'רקסים, דרוזים, בדווים כמו גם גיוון באוכלוסייה היהודית - כל מהלך לאומי של "פיזור אוכלוסייה" הביא אוכלוסייה שונה לגליל), מבנה כפר מסורתי לעומת מבנה של מצפה בגליל, זית בגליל- תפרוסת הזית ותעשיית הזית - חידוש ימיו כקדם. משבר החקלאות בגליל והמעבר לתיירות כפרית חקלאית. כרמיאל עיר בצמיחה - התמודדות של עיר פריפריאלית עם גלי העלייה.
	יהודה ושומרון	ארץ ההר	חקלאות מדרגות, דרך היין, דרכים עתיקות והתוויתן ולעומת זאת הקושי בסלילת נתיבי תחבורה מודרניים באזור זה כגון הרכבת לירושלים, גיוון לאומי ודתי כתוצאה מסיבות היסטוריות בשדרת ההר
	שפלת יהודה	ארץ המערות	אזור מעבר בין שדרת ההר למישור החוף, המסלע הייחודי מהווה מפתח להבנה - מערות, מיעוט מים, מורשת
	כרמל ורמות מנשה	פיתוח בר קיימא	ריאה ירוקה, הגן הלאומי הגדול בארץ, מרחבים ביוספריים, התמודדות עם שריפות, שיתוף ציבור, חקלאות מקיימת, גן עדן לרוכבי אופניים, צומח אופייני לאקלים הים תיכוני (קשר תבליט + אקלים = קרקע וצמחייה אופייניים) וגם חיים ביחד - בהאים, דרוזים, עיר מעורבת
מישור החוף	מישור החוף הצפוני	נמלי ים	נמלים עתיקים ונמלים מודרניים במישור החוף הצפוני (מהפיניקים עד סוגיות נמל חיפה), עכו
	השרון (תנינים עד ירקון)	התפתחות מטרופולין כזירת התרחשות	הדופק העירוני, בנייה לגובה, סוגיות של הסעת המונים ותחבורה ציבורית, פארקים מטרופוליטניים (פארק אריאל שרון כולל שיקום חירייה)
	מישור החוף הדרומי	מאזן החולות או מאזן הפיתוח	יחסי פיתוח מול שימור - כפרי נופש ומאבקים נגד הקמתם, שימור רכסי הכורכר, איומי זחילת המטרופולין דרומה

אזור ראשי	אזור משני	סוגיות מרכזיות	סוגיות מרכזיות - פירוט
	הגולן	געשיות	געשיות הגולן הינה המפתח להבנתו - היותו רמה, הקניונים, ריבוי המים, מעיינות ונחלים זורמים, קרקע דשנה לחקלאות, שמורות טבע רבות, בזלת כחומר בנייה באתרים ארכיאולוגיים - במבנים "פשוטים" בזלת, במבנים מפוארים אכן מיובאת (למשל סוסיטא); ועוד - מאפייני האקלים הייחודיים של הגולן (והחרמון) - השפעתם על החקלאות
	נגב	איך הופכים חצר אחורית לחצר קדמית?	פריפריה, פזורות בדואיות, ריכוז מפגעים (מטמנות, פסולת מסוכנת, שטחי אש, תעשייה כבדה כריית מחצבים). דרך הסיפור של מטמנת דודאים אפשר להגיע לנושא של פסולת מוצקה והשינוע שלה (פסולת גוש דן מוטמנת צפונית לבאר שבע) - לעומת (חצר קדמית) עיר הבהד"ים - משיכת אוכלוסייה צעירה וחזקה לנגב, המטרופולין הרביעי באר שבע, ייחודיות גאולוגית (מכתשים). חזון ערי הפיתוח ועיירות על סף מפנה (מצפה רמון)
	עמקים	חקלאות אז והיום	ראשית הציונות וערך עבודת האדמה, מקומה של החקלאות במאה ה 21, שינוי פני הכפר (מעבר לפיתוח לא חקלאי, הרחבות, תיירות כפרית וחקלאית)

5. ירושלים בירת ישראל (10 ש)

פרק זה מאפשר לימוד העיר ירושלים בירת ישראל עיר בשונה מחקר אזור. השינוי בשדה החקירה מאפשר הדגמת לימוד ממוקד ומעמיק וירידה לפרטים. פרק זה מהווה את פרק הסיום ולכן יש לייחד זמן לסיכום הנושאים שנלמדו בכיתות ה'-ו' והקשר ביניהם ולנושא שיילמד בכיתה ז' "האדם וסביבתו כפר עולמי".

מטרות התלמידים:

- יכירו בערכה של ירושלים כעיר בירתה של ישראל
- יבינו את מיקומה הגיאוגרפי של ירושלים את יתרונותיו ומגבלותיו
- יבינו את ייחודה וחשיבותה של ירושלים בתולדות ישראל בעבר ובהווה
- יכירו בחשיבותה של ירושלים כסמל לאומי ואוניברסלי

פרקי לימוד	מוקדי הוראה והצעות לסוגיות מרכזיות	דוגמאות לפיתוח כישורי למידה וחשיבה	מושגים	ערות והמלצות
5.1 גורמי המיקום של ירושלים (1 ש)	• סיבות פיסיות - תבליט ונוף, מעיינות • סיבות היסטוריות - צומת דרכים עתיקות, מצב שלטוני ותפרוסת האוכלוסייה והשבטים #	- הבנת הקשר המרחבי בין גורמים שונים: גורמים פסיים לאיתורה של ירושלים - הבנת הקשר בין אירועים היסטוריים לבין מאפיינים פסיים בהקשר של גורמי מיקום לירושלים	דרך ההר	- מומלץ להתחיל ללמד את הנושא כחודש לפני יום ירושלים ולסיים בסיור בסמוך ליום ירושלים - שימוש במושגי יסוד ובתבחינים שנלמדו ביחידות הקודמות - בסמוך ליום ירושלים מומלץ לשלב את הנושא עם תוכניות הלימוד במקצועות השונים - תנ"ך, מדע וטכנולוגיה (אדריכלות בעת העתיקה, מפעלי המים), מוזיקה (שירי ירושלים), ספרות (קטעי קריאה)

חזרה לתוכן



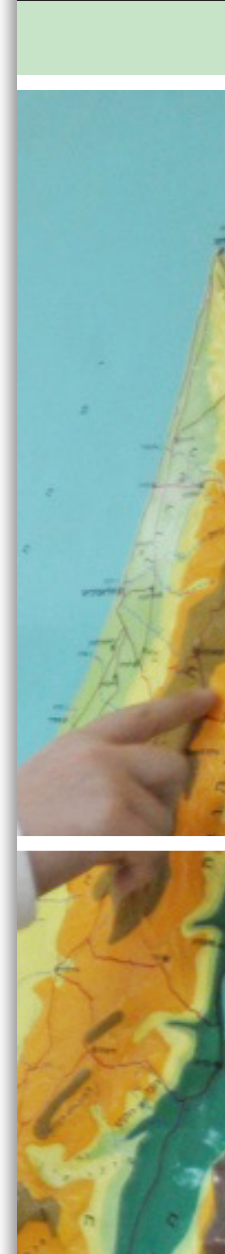
פרקי לימוד	מוקדי הוראה והצעות לסוגיות מרכזיות	דוגמאות לפיתוח כישורי למידה וחשיבה	מושגים	ערות והמלצות
5.2 ציוני דרך מרכזיים להתפתחותה של ירושלים (2 ש)	• מהעיר היבוסית לעיר דוד • ירושלים בימי שלמה המלך - בניית בית המקדש ומפעלי המים, חורבן העיר והמקדש, גלות בבל • ימי בית שני וחורבן הבית • איליה קפיטולינה והתקופה הביזנטית # • ממלכת הצלבנים, שלטון מוסלמי וע'ותמני # • היציאה מן החומות • מנדט בריטי # • מלחמת העצמאות והמצור על ירושלים • מקום המדינה - ירושלים המחולקת • מלחמת ששת הימים ואיחוד ירושלים • ירושלים המאוחדת	- מיון המידע: שיוך אירועים לציר הזמן - הפקת מידע באמצעות מפות המתארות תקופות היסטוריות שונות בירושלים והשוואת מבנה העיר בתקופות שונות (מיקום, גודל, רובעים, שכונות, מבנים מרכזיים וכדומה) - מדרש תמונה - שיוך אתרים מונומנטאליים בירושלים לתקופות על ציר זמן	הגיוון, בריכת השילוח מקדש שלמה נבוכדנצר גלות בבל בית שני המרד הגדול איליה קפיטולינה ראשית הנצרות כנסיית הקבר צלבנים סולימאן המפואר המנדט הבריטי מלחמת העצמאות דרך בורמה מלחמת ששת הימים	- מומלץ לציין באופן גרפי וברור את ציר הזמן המלא של תולדות ירושלים - ועל גביו להתמקד באירועים מרכזיים למשל - סרגל זמן ירושלים ברשת באתר הרובע היהודי - מומלץ להמחיש כל תקופה מרכזית על ידי סמל - המסמל את התקופה ויחרט בזיכרון. למשל - בית ראשון נקבת השילוח, בית שני הכותל, תקופה ביזנטית כנסיית הקבר, התקופה המוסלמית חומות ירושלים הניכרות כיום וכן הלאה. - אתר עם אלפי תמונות ירושלים

פרקי לימוד	מוקדי הוראה והצעות לסוגיות מרכזיות	דוגמאות לפיתוח כישורי למידה וחשיבה	מושגים	ערות והמלצות
5.3 קדושתה של ירושלים לשלוש הדתות (1 ש)	• ירושלים כעיר קדושה ליהודים • ירושלים כעיר קדושה לנוצרים • ירושלים כעיר קדושה למוסלמים • תיירות דתית לירושלים #	- הבנה של סיבות ערכיות לקדושתה של ירושלים, הבנה כי לקבוצות אוכלוסייה שונות יכולות להיות נקודות מבט שונות בהקשר לנושא - ייצוג המידע בדרכים מגוונות ומקורות מידע מגוונים (למשל מדרשי חז"ל, מפות עתיקות של ירושלים)	אבן השתייה כיפת הסלע כנסיית הבשורה ויה דולורוזה	- מדרשי חז"ל ואגדה למרכזיותה של ירושלים לדתות למשל: "וְנִקְוּ אֵלֶיהָ כָּל הַגּוֹיִם לְשֵׁם ה' לִירוּשָׁלַם" (ירמיהו ג 17). מרכזיותה של ירושלים מבחינה רוחנית הגדירה גם את מיקומה הפיזי במרכז העולם: "זאת יְרוּשָׁלַם בְּתוֹךְ הַגּוֹיִם שְׁמִתִּיהָ וְסִבְיֹתֶיהָ אֶרְצוֹת" (יחזקאל ה 5). מדרשי חז"ל מציגים את חשיבותה ומרכזיותה של ירושלים כהמשך לתיאור מקומה ועתידה של במקרא: במדרשי אגדה "עתידה ירושלים להיעשות מטרופולין לכל הארצות" - ועתידים להתקבץ אליה "כל הגויים וכל הממלכות" (מתוך לקסיקון לתרבות ישראל) - מומלץ להראות את מרכזיותה של ירושלים במפות עתיקות (למשל מפות ימי הביניים)



פרקי לימוד	מוקדי הוראה והצעות לסוגיות מרכזיות	דוגמאות לפיתוח כישורי למידה וחשיבה	מושגים	ערות והמלצות
5.4 קבוצות אוכלוסייה עיקריות בירושלים (2 ש)	- פסיפס אנושי הכרות עם קבוצות האוכלוסייה העיקריות - ביטויי דתות שונות במרחב העירוני - חיים בחברה של ניגודים- מאפייני הממשק בין קבוצות בעלות אורח חיים שונה ו/או אידיאולוגיה שונה #	זיהוי רכיבים וקשרים: השפעות הדדיות של קבוצות אוכלוסייה שונות על המרקם העירוני		- מומלץ לאפיין את קבוצות האוכלוסייה העיקריות דרך מפת השכונות בעיר - מומלץ לקיים "טיול וירטואלי" בשכונות העיר באמצעי טכנולוגי גרפי דרך רשת האינטרנט כגון Street View
5.5 תפקידה של ירושלים כבירת ישראל (2 ש)	- כינון ירושלים כבירת ישראל- חוק יסוד ירושלים - בית למוסדות המדינה - הכנסת, קריית הממשלה, בית המשפט העליון, משכן הנשיא, מוסדות תרבות לאומיים כגון מוזיאון ישראל - גופים וגורמים בינלאומיים הממוקמים בירושלים #	השוואה - מה בין עיר לעיר בירה	חוק יסוד ירושלים	- באתר ה-GIS של עיריית ירושלים ניתן להעלות שכבות רבות ולקבל מפות שונות של ירושלים. למשל ניתן לראות את מיקום מבני הממסד והשלטון, שכונות, אתרי ביקור ועוד. - מומלץ לקיים טיולים וירטואליים באתרים דרך רשת האינטרנט. למשל סיור וירטואלי במוזיאון ישראל - ניתן לשלב בתהליך הלימודי מיזמים של העצמה ולקחת אחריות אישית.

חזרה לתוכן



פרקי לימוד	מוקדי הוראה והצעות לסוגיות מרכזיות	דוגמאות לפיתוח כישורי למידה וחשיבה	מושגים	ערות והמלצות
5.6 ירושלים היום ולאן? (ש2)	* מאפיינים גיאוגרפיים: התחדשות עירונית, תעסוקת תושבים, שכונות, תהליכי תכנון ופיתוח • "כיצד בונים עיר עתיקה?" קונפליקט פיתוח מול שימור ממצאים ארכיאולוגיים # • מדיניות למשיכת אוכלוסייה יצרנית, צעירה ומשכילה לירושלים (תמריצים, מוסדות השכלה, דיור, תרבות) # • "טבע עירוני" בירושלים- היבטי איכות סביבה, חייצים ירוקים ופארקים עירוניים #	- פיתוח חשיבה יצירתית ורב מימדית דרך קונפליקט פיתוח עיר מודרנית על גבי ובתוך שכבות של עיר עתיקה # - פיתוח חשיבה מקיימת ואחריות סביבתית - שימור הסביבה בתוך העיר #		- סוגיית "כיצד בונים עיר עתיקה" מציפה את המורכבות של פיתוח עיר מודרנית על גבי אוצרות של ממצאים ארכיאולוגיים מתקופות השונות. מומלץ להשתמש בסיפור שיקום הרובע היהודי בירושלים כדוגמא. הנושא מתועד ב"ציר הזמן" בתקופה המודרנית באתר החברה לשיקום הרובע היהודי בעיר העתיקה בירושלים # - מקור לחזון לשיקום ירושלים: עופר, # ג. (2009) (עורך): חזון לירושלים- תכנית לשיקום ירושלים, בירת ישראל. מכון ירושלים לחקר ישראל